Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Thomae Aquinatis Summae theologicae secunda secundae, q. 1-74 tit. - Cod. Aug. perg. 165

Thomas <von Aquin, Heiliger>

[S.l.], [15. Jahrh.]

Quaestio LXI-LXX

urn:nbn:de:bsz:31-61930

Visual Library

fertilitate laudat. Sic illud Iosep factum viciosum quidem fuit sed magne fertilitatis signum gerebat. Spiritus sanctus erat signum utrius eius qua spiritualiter liberatus erat. Deposuimus autem quod Christus zelo dei commotus hoc fecit. Dicit quia licet non dum esset summus sacerdos, erat tamen filius summi sacerdotis et ad eum hoc iudicium pertinebat sicut et ad alios iudices quibus hoc erat preceptum. Quartum dicunt quod potestas secularis subdita spirituali sicut corpus anime, et ideo non est usurpatum iudicium si spiritualis se intromittat de temporalibus precipue in his in quibus subditur ei secularis potestas, vel que ei a secularibus relinquuntur. Quintum dicunt quod Christus sancte et iusticie fuit preferendus singularis persone. Et ideo peccatorum destructionem non dicitur usurpatum iudicium sicut perdere securitatem publicam autem quibus iudicium tamen commissum habet.

Deinde considerandum est de partibus iusticie. Et primo de partibus subiectis que sunt species iusticie scilicet distributiva et commutativa. Secundo de partibus quasi integralibus. Tercio de partibus quasi potencialibus scilicet de virtutibus adiunctis. Circa primum occurrit duplex consideratio. Prima de partibus iusticie. Secunda de vicio opposito. Et quia restitutio videtur esse actus commutative iusticie, primo considerandum est de distinctione iusticie commutative et distributive. Secundo de restitutione. Circa

primum queruntur iiii. Primo utrum sint due iusticie species: iusticia distributiva et commutativa. Secundo utrum eodem modo in eis medium accipiatur. Tercio utrum sit earum uniformis vel multiplex materia. Quarto utrum secundum aliquam earum species iustum sit idem quod contrapassum.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod inconvenienter ponantur due species iusticie: iusticia distributiva et commutativa. Non enim potest esse iusticie species quod multitudini nocet, cum iusticia ad bonum commune ordinetur. Sed distribuere bona communia in multos non est bonum communitatis, tum quia exhauriuntur opes communes, tum etiam quia mores hominum corrumpuntur. Dicit enim Tullius in libro de officiis: fit deterior qui accipit atque ad idem semper expectandum paratior. Ergo distributio non pertinet ad aliquam iusticie speciem. Quartum preterea iusticie actus est reddere unicuique quod suum est, ut supra habitum est. Sed distribuendo non redditur alicui quod suum erat, sed de novo appropriatur sibi id quod erat commune. Ergo hoc ad iusticiam non pertinet. Quartum preterea iusticia non solum est in principe sed etiam in subiectis, ut supra habitum est. Sed distribuere semper pertinet ad principem. Ergo distributiva non pertinet ad iusticiam. Quartum preterea distributivum iustum est bonorum communium, ut dicitur in v ethicorum. Sed communia pertinent ad iusticiam legalem. Ergo iusticia distributiva non est species iusticie particularis sed iusticie legalis. Quartum preterea unum et multa non diversificant speciem virtutis. Sed iusticia commutativa consistit in hoc quod aliquis reddit uni. Iusticia vero distributiva in hoc quod aliquid datur multis. Ergo non sunt diverse species

iusticie. ¶ Tertio queritur utrum philosophus in v. ethicorum conuenienter ponit duas partes iusticie et dicit quod una est directiua in distributionibus alia in commutationibus. ¶ Respondeo dicendum quod sicut dictum est iusticia particularis ordinatur ad aliquam priuatam personam que comparatur ad communitatem sicut pars ad totum. Potest autem ad aliquam partem duplex ordo attendi. ¶ Unus quidem partis ad partem cui similis est ordo unius priuate persone ad aliam et hunc ordinem dirigit commutatiua iusticia que consistit in hiis que mutuo fiunt inter duas personas adinuicem. ¶ Alius ordo attenditur totius ad partes et huic ordini assimilatur ordo eius quod est commune ad singulas personas quem quidem ordinem dirigit iusticia distributiua que est distributiua communium secundum proportionalitatem. Et ideo due sunt iusticie species scilicet commutatiua et distributiua. ¶ Ad primum ergo dicendum quod sicut in largitionibus priuatarum personarum commendatur moderatio ne effusio eius aliquid ita etiam in distributione communium bonorum est moderatio seruanda in quo dirigit iusticia distributiua. ¶ Ad secundum dicendum quod sicut pars et totum quodammodo sunt idem ita id quod est totius quodammodo est partis et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur quilibet aliquo modo recipit quod suum est. ¶ Ad tertium dicendum quod actus distributionis qui est communium bonorum pertinet solum ad presidentem communibus bonis. Sed tamen iusticia distributiua est etiam in subditis quibus distribuitur inquantum sunt contenti iusta distributione. Quamuis etiam distributio quandoque fiat bonorum communium non quidem ciuitati sed uni familie quorum distributio fieri potest auctoritate alicuius priuate persone. ¶ Ad tertium dicendum quod motus accipiunt speciem a termino ad quem. Et ideo ad iusticiam legalem pertinet ordinare ea que sunt priuatarum personarum in bonum commune. Sed ordinare e conuerso bonum commune ad personas particulares per distributionem est iusticie particularis. ¶ Ad quartum dicendum quod iusticia distributiua et commutatiua non solum distinguuntur secundum unum et multa sed secundum diuersam rationem debiti. Alio enim modo debetur alicui id quod est commune alio modo id quod est proprium.

Ad secundum sic proceditur. Videtur quod medium eodem modo accipiatur in iusticia distributiua et commutatiua. Utraque enim sub iusticia particulari continetur ut dictum est. Sed in omnibus temperantie uel fortitudinis partibus accipitur uno modo medium. Ergo etiam eodem modo est accipiendum medium in iusticia distributiua et commutatiua. ¶ Preterea forma uirtutis moralis in medio consistit quod secundum rationem determinatur. Cum ergo unius uirtutis sit una forma uidetur quod utrobique sit eodem modo medium accipiendum. ¶ Preterea in iusticia distributiua accipitur medium attendendo diuersam dignitatem personarum. Sed dignitas personarum attenditur etiam in commutatiua iusticia sicut in punitionibus. Plus enim punitur qui percussit principem quam qui percussit priuatam personam. Ergo eodem modo accipitur medium in utraque iusticia. ¶ Sed contra est quod philosophus dicit in v. ethicorum quod in iusticia distributiua accipitur medium secundum geometricam proportionalitatem in commutatiua autem secundum arismetricam. ¶ Respondeo dicendum quod sicut dictum est in distributiua iusticia datur aliquid alicui priuate persone inquantum id quod est

tionis est debitum . Phus quod quod dig-
tatis maius est quanto ipsa persona
maiorem principalitatem habet in com-
muni . Et ideo distributiva iustitia tan-
to plus alicui dabit de communibus
datur quanto illa persona maiorem
principalitatem habet in communitate que
quidem principalitas in aristocratica
communitate attenditur secundum virtutem in
oligarchica secundum divitias in democratica
secundum libertatem et aliis aliter .
Unde iustitia distributiva non
accipit medium secundum equalitatem rei
ad rem sed secundum proportionem rerum ad per-
sonas ut sicut sit una persona
excedit aliam . ita etiam res que
datur uni persone excedit rem
que datur alii . Et ideo dicit Phus quod
tale medium est secundum geometricam
proportionalitatem in qua attenditur
equale non secundum quantitatem sed secundum propor-
tionem . sicut si dicamus quod sicut
se habent sex ad quatuor ita se ha-
bent tria ad duo quod utrobique est
sexqualtera proportio in qua maius habet
totum minus et mediam partem eius
non autem est equalitas excessus
secundum quantitatem quia sex excedunt quatuor
in duobus tria vero excedunt duo
in uno . Sed in commutationibus redditur
aliquid alicui singulari persone propter
rem eius que accepta est . Ut
maxime patet in emptione et ven-
ditione in quibus primo invenitur
ratio commutationis . Et ideo oportet ad-
equare rem rei ut quanto iste plus
habet quam suum sit de eo quod est
alterius tantundem restituat ei cuius
est . Et sic fit equalitas secundum arismeticam
medietatem que attenditur secundum parem
quantitatis excessum sicut quinque est
medium inter sex et quatuor . in uni-
tate enim excedit et exceditur .
Si ergo a principio uterque habebat

quinque et unus eorum accepit unum
de eo quod est alterius . Unus scilicet accipiens
habebit sex et alii relinquuntur quatuor
erit ergo iustitia si uterque reducatur
ad medium ut accipiatur unum ab eo
qui habet sex et detur ei qui habet
quatuor sic enim uterque habebit quinque quod
est medium . Ad primum ergo dicendum quod
in aliis virtutibus moralibus accipitur
medium secundum rationem et non secundum rem
sed iustitia accipit medium rei
et ideo secundum diversitatem rerum diversimo-
de medium accipit . Ad secundum dicendum quod
generalis forma iustitie est equalitas
in qua convenit iustitia distributiva
cum commutativa . In una tamen invenitur
equalitas secundum proportionalitatem
geometricam in alia secundum arismeticam . Ad
tertium dicendum quod in actionibus et passionibus
conditio persone facit ad quantitatem rei
maior enim est iniuria si percutiatur
princeps quam si percutiatur privata persona .
Et ita conditio persone in distributiva
iustitia attenditur secundum se in commuta-
tiva autem secundum quod per hoc diversificatur res .

Articulus sextus : Ad sextum sic proceditur . Videtur quod materia
utriusque iustitie non sit diversa .
Diversitas enim materie facit diversita-
tem virtutis . Ut patet in temperantia et
fortitudine . Si igitur distributive iustitie
et commutative sit diversa materia vi-
detur quod non contineantur sub una virtute scilicet
sub iustitia . Praeterea . Distributio que
pertinet ad distributivam iustitiam est pe-
cunie vel honoris vel aliorum quecumque
distribui possunt inter eos qui com-
munitate communicant . Ut dicitur in V ethicorum
quorum etiam est commutatio inter person-
as adinvicem que pertinet ad commuta-
tivam iustitiam . Ergo non est diversa ma-
teria distributive et commutative iu-
stitie . Praeterea . Si sit alia materia
distributive et alia commutative
propter hoc quod differunt specie ubi enim

non est diversi speciei non debebit ea
materie diversitas. Secundo probatur quod contra
vna species commutatiue iusticie que
non habet multiplicem materiam non ergo
que est multiplicem materiam habet spe
sic. In contrarium est quod dicit in v. ethicorum
quod vna species iusticie est directiua
in distributionibus alia in commutationibus
Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est iu
sticia est circa quasdam operationes ex
teriores scilicet distribucionem et commutacionem
que quidam sunt vsus quorundam ex
teriorum vel rerum vel personarum vel etiam
operum. Rerum quidem sicut cum aliquis vel
aufert vel restituit alteri rem suam
Personarum autem sicut cum aliquis in ipsam perso
nam hominis iniuriam facit puta percu
tiendo vel conuiciando aut etiam in re
uerentiam exhibet. Operum autem sicut
cum aliquis iuste ab alio exigit vel alii
reddit aliquod opus. Si igitur accipiamus
vt materiam vtriusque iusticie ea que
operationes sunt vsus eadem est materia
distributiue et commutatiue iusticie
Nam et res distribui possunt a communi
in singulares et commutari de vno in a
lium et est quedam distributio la
boriosorum operum et recompensacio. Si
autem accipiamus vt materiam vtriusque
iusticie actiones principales qui
bus vtimur personis rebus et operibus
sic inuenitur vtrobique alia materia. Nam dis
tributiua iusticia est directiua di
stribucionis commutatiua vero iusticia est
directiua commutacionum que attendi
possunt inter duas personas
quarum quedam sunt inuoluntarie que
dam vero voluntarie. Inuoluntarie
quidem cum aliquis vtitur re alterius
vel persona vel opere eo inuito. Quod
quidem contingit quandoque occulte per fr
audem. quandoque etiam manifeste per vi
olenciam. Vtrumque autem contingit
aut in rem aut in personam propriam aut in

personam coniunctam. In rem quidem
si occulte vnus rem alterius accipit voca
tur furtum. si autem manifeste vo
catur rapina. In personam autem vel
quantum ad ipsam consistentiam persone
vel quantum ad dignitatem ipsius. Si
autem quantum ad consistenciam persone
sic leditur aliquis occulte per dolosam
occisionem seu percussionem et
per venenum exhibicionem. manifes
te autem per occisionem manifestam
aut per incarceracionem aut libera
cione seu membri mutilacionem.
Quantum autem ad dignitatem persone
leditur aliquis occulte quidem per falsa
testimonia seu detracciones quibus
aliquis alium aufert famam suam et
per alia huiusmodi. Manifeste autem per accu
sacionem in iudicio seu per conuiciorum
Quantum autem ad personam coniunctam leditur
aliquis in vxore vt in pluribus occu
lte per adulterium. In seruo autem cum aliquis
seruum seducit vt a domino discedat
et hec etiam possunt manifeste fieri
et eadem racio est de aliis personis
coniunctis. In quas possunt etiam omnibus
modis iniurie committi sicut et in per
sonam principalem. Sed adulterium et
serui seduccio sunt proprie iniurie
circa has personas. Tamen quia seruus
est possessio quedam hoc refertur
ad furtum. Voluntarie autem commu
taciones dicuntur quando aliquis voluntarie
voluntate transfert rem suam in alterum
et si quidem simpliciter in alterum trans
ferat rem suam absque debito sicut
in donacione non est actus iusticie
sed liberalitatis. Intantum autem ad iusticiam
voluntariam translacio pertinet inquan
tum est ibi aliquid de racione debiti
quod quidem contingit tripliciter. Vno modo
cum aliquis transfert simpliciter rem
suam in alterum pro recompensacione
alterius rei sicut accidit in vendicione

et emptione. ¶ Secundo modo quando aliquis tradit rem suam alii concedens ei usum rei cum debito recuperandi eam. Et siquidem talis concedit usum rei vocatur ususfructus in rebus que aliquid fructificant vel simpliciter mutuum seu accommodatum in rebus que non fructificant sicut sunt denarii, vasa et huiusmodi. Si vero non concedit ipse usus talis concedat vocatur locatio et conductio. ¶ Tertio modo aliquis tradit rem suam ut recuperandam non causa usus sed vel ratione conservationis sicut in deposito vel ratione obligationis sicut cum quis rem suam pignori obligat seu cum aliquis pro alio fide iubet. In omnibus autem huiusmodi actionibus sive voluntariis sive involuntariis est eadem ratio accipiendi medium secundum equalitatem recompensationis. Et ideo omnes iste actiones ad unam speciem iustitie pertinent scilicet ad commutativam. Et per hoc patet responsio ad obiecta. ¶

Ad iiii sic proceditur. Videtur quod iustum sit simpliciter idem quod contrapassum. Iudicium enim divinum est simpliciter iustum. Sed hec est forma divini iudicii ut secundum quod aliquis fecit patiatur, secundum illud Matthei vii: In quo iudicio iudicaveritis iudicabimini et in qua mensura mensi fueritis remetietur et vobis. Ergo iustum est simpliciter idem quod contrapassum. ¶ Praeterea in utraque iustitie specie datur aliquid alicui secundum quandam equalitatem. In respectu quidem ad dignitatem persone in iustitia distributiva que quidem persone dignitas maxime videtur attendi secundum opera quibus aliquis communitati servivit. In re autem in qua quis dampnificatus est in iustitia commutativa. Sed secundum utramque equalitatem aliquis contrapatitur secundum quod fecit. Ergo videtur quod iustum simpliciter sit idem quod contrapassum. ¶ Praeterea maxime videtur quod non oporteat aliquem contrapati secundum quod fecit propter differentiam voluntarii et involuntarii. Qui enim involuntarie fecit iniuriam minus punitur. Sed voluntarium et involuntarium que accipiuntur ex parte nostra non diversificant medium iustitie quod est medium rei et non quoad nos. Ergo videtur quod iustum simpliciter sit idem quod contrapassum. ¶ Sed contra est quod philosophus in v. ethicorum probat non quodlibet iustum esse contrapassum. ¶ Respondeo dicendum quod hoc quod dicitur contrapassum importat equalem recompensationem passionis ad actionem precedentem. Quod quidem propriissime dicitur in passionibus iniuriosis quibus aliquis personam proximi ledit, puta si percutit quod repercutiatur. Et hoc quidem iustum determinatur in lege Exodi xxi: Reddet autem animam pro anima, oculum pro oculo etc. Et quia etiam auferre rem alterius est quoddam facere, ideo secundario etiam hoc dicitur contrapassum, puta si aliquis qui dampnum intulit in re sua ipse etiam dampnificetur. Et hoc etiam iustum continetur in lege Exodi xxii: Si quis furatus fuerit bovem aut ovem et occiderit vel vendiderit, quinque boves pro uno bove restituet et quatuor oves pro una ove. ¶ Tertio vero transfertur nomen contrapassi ad voluntarias commutationes in quibus utrimque est actio et passio. Sed voluntarium diminuit rationem passionis ut dictum est. In omnibus autem his debet secundum rationem iustitie commutative fieri recompensatio secundum equalitatem, ut scilicet passio recompensata sit equalis actioni. Non autem semper esset equalis si idem specie aliquis pateretur quod fecit. Nam primo quidem cum quis iniuriose ledat alterius personam ma-

ore. maior est actio quam passio
cuiusdam speciei quam ipse patitur. Et
ideo ille qui percussit principem non
solum repercutitur sed multo gravius pu-
nitur. Similiter etiam cum quis aliquem
involuntarium in re sua dampnificat
maior est actio quam esset passio si
sibi sola res illa auferretur quia
ipse qui dampnificavit alium in re sua
nichil dampnificaretur. Et ideo puni-
tur in hoc quod multiplicius restitu-
at quia etiam non solum dampnificavit
personam privatam sed rem publicam eius
tutele securitatem infringendo.
Similiter etiam nec in commutationibus volun-
tariis semper esset equalis passio
si aliquis daret rem suam accipiens
rem alterius quia forte res alterius
est multo maior quam sua. Et ideo
oportet secundum quandam proportionatam commen-
surationem adequare passionem actioni
in commutationibus ad quod inventa sunt
numismata. Et sic contrapassum est
commutativum iustum. In distributi-
va autem iustitia locum non habet.
Quia in distributiva iustitia non at-
tenditur equalitas secundum proportionem
rei ad rem vel passionis ad acti-
onem. Unde dicitur contrapassum sed secundum
proportionalitatem rerum ad personas
ut supra dictum est. ¶ Ad primum ergo dicendum quod ista
forma divini iudicii attenditur
secundum rationem commutative iustitie prout
scilicet recompensat premia meritis et sup-
plicia peccatis. ¶ Ad ij dicendum quod si al-
icui qui contrarium fundebat retribu-
eretur aliquid pro servitio impenso
non esset hoc distributive iustitie sed
commutative. In distributiva enim ius-
titia non attenditur equalitas eius
quod quis accipit ad id quod ipse im-
pendit sed ad id quod alius accipit
secundum modum utriusque persone. ¶ Ad

iij dicendum quod cum actio iniuriosa est
voluntaria excedit iniuria et sic
accipitur ut maior res. Unde
oportet maiorem penam ei recompen-
sari non secundum quantitatem quo ad nos sed secundum
quantitatem rei. ¶

Deinde considerandum est
de restitutione. Et
circa hoc queruntur viij.
Primo cuius actus
sit. Secundo utrum necesse
sit ad salutem omne ablatum resti-
tui. Tertio utrum oporteat multiplicatum
restituere. Quarto utrum oporteat re-
stitui illud quod quis non accepit. Quinto
utrum oporteat restitui ei a quo accep-
tum est. Sexto utrum oporteat resti-
tuere eum qui accepit. Septimo utrum
aliquem alium. Octavo utrum sit statim
restituendum. ¶

Ad primum sic proceditur. Videtur quod restitutio
non sit actus iustitie commu-
tative. Iustitia enim respicit rationem
debiti. Sed sicut donatio potest esse
eius quod non debetur ita etiam et
restitutio. Ergo restitutio non est ac-
tus alicuius partis iustitie. ¶ 2. Preterea illud
quod iam transiit et non est restitui
non potest. Sed iustitia et iniustitia
sunt circa quasdam actiones et pas-
siones que non manent sed tran-
seunt. Ergo restitutio non videtur esse
actus alicuius partis iustitie. ¶ 3. Preterea
restitutio est quasi quedam recompen-
satio eius quod subtractum est. Sed
aliquid potest homini subtrahi non solum
in commutatione sed etiam in distribu-
tione puta cum aliquis distribuens
minus dat alicui quam debeat habere.
Ergo restitutio non magis est actus
commutative iustitie quam distributive.
¶ Sed contra. Restitutio ablationi
opponitur. Sed ablatio rei aliene
est actus iniustitie circa commutationes.

quo restitucio quid est actus ius
ticie que est in commutacionibus
directiua ¶ Ad ij dicendum quod restitucio
nichil aliud videtur esse quam statuere
aliquem iterato in possessione vel do
minio rei sue. et ita in restitucione
attenditur equalitas iusticie secundum reco
pensacionem rei ad rem que pertinet
ad iusticiam commutatiuam. et ideo resti
tucio est actus commutatiue iusti
cie quando s. res vnius ab alio habetur
vel quo voluntate eius sicut in mutuo
vel deposito vel contra voluntatem eius
sicut in rapina vel furto ¶ Ad iij
dicendum quod illud quod alteri non debetur
non est proprie lapsus eius et si ali
quis sumit. et ideo magis videtur esse
noua donacio quam restitucio cum
quis alteri reddit quod ei non debetur
habet tamen aliquam similitudinem restitucionis
quia res materialiter est eadem non tamen
est eadem secundum formalem racionem quam
respicit iusticia quod est esse suum
alicuius. vnde nec proprie restitu
dicitur ¶ Ad iiij dicendum quod nomen restitu
cionis in quantum importat iteracionem quandam
supponit rei identitatem. et ideo
secundum primam imposicionem nominis restitucio
videtur locum habere principaliter in rebus exte
rioribus que manentes eadem et
secundum substanciam et secundum ius dominii
ab vno possunt ad alium de
uenire. sed sicut ab huiusmodi rebus no
men commutacionis translatum est ad
acciones vel passiones que perti
nent ad reuerenciam vel iniuriam
alicuius persone seu nocumentum
vel profectum. ita eciam nomen re
stitucionis ad hec diriuatur que licet
realiter non maneant tamen manent
in effectu vel corporali puta cum
ex percussione leditur corpus vel
qui est in opinione hominum sicut
cum aliquis ledit verbo obprobri

oso remanet homo infamatus vel
eciam minoratus in suo honore
¶ Ad iiij dicendum quod recompensacio quam
facit distribuens ei cui dedit
minus quam debuit fit secundum comparacionem
rei ad rem ut si quanto minus
habuit quam debuit tanto plus ei de
tur. et ideo iam pertinet ad iusticiam
commutatiuam ¶ Ad q
Ad ij sic proceditur videtur quod non sit
necessarium ad salutem quod fiat
restitucio eius quod ablatum est quod
enim est impossibile non est de ne
cessitate salutis sed aliquando impossibile
est restituere id quod est ablatum.
puta cum aliquis abstulit alicui mem
brum vitam. ergo non videtur esse de neces
sitate salutis quod aliquis restituat quod
alteri abstulit ¶ Preterea committere aliquod
peccatum non est de necessitate salutis
quia sic homo esset perplexus. sed
quandoque illud quod aufertur non potest resti
tui sine peccato puta cum aliquis
alicui famam abstulit verum dicendo
ergo restituere ablatum non est de ne
cessitate salutis ¶ Preterea quod factum
est non potest fieri vt factum non fuerit
sed aliquando aliquis aufert honorem sue
persone ex hoc ipso quod passus est
aliquo iniuste eum vituperante ergo non
potest sibi restitui quod ablatum est et
ita non est de necessitate salutis re
stituere ablatum ¶ Preterea ille qui im
pedit aliquem ab aliquo bono con
sequendo videtur ei auferre quia quod
modicum deest quasi nichil deesse
videtur. ut philosophus dicit ij phisicorum
sed cum aliquis impedit aliquem
ne consequatur prebendam vel aliquid huius
modi videtur quod teneatur ei ad restitucio
nem prebende quia quandoque non po
test. non ergo restituere ablatum est
de necessitate salutis ¶ Sed contra
est quod Augustinus dicit in epistola [illegible]

ptū ī restituat ablatū ¶ Ad
2ᵐ dō qᵈ restitutio sicut dcm̄ est e
actꝰ iustitie commutatiue que ī equa
da equalitate consistit ¶ Et io resti
tuē importat redditionē illiꝰ rei
q iniuste ablata est sic enī ꝑ itera
ta eius exhibitionē equalitas re
paratur. Si uō iuste ablatū est i
equalitas erit ut ei restituatur
q iustitia iequalitate consistit cū
igit punire iustitia sit debitū sa
lut. quod est q restituē id q i
iuste ablatū est alicui sit de ne
cessitate salut ¶ Ad 1ᵐ dō q
ī quibꝫ non pt recompensari equa
lens sufficit q recompenset q po
ssibile est sic patet de honoribꝫ
qui sūt deo et parentibꝫ ut
dicit ph̄ viii ethi. Et io qn id
q ablatū est no est restituibile
p ad equale debz fieri recompensatio
qualis possibilis est. puta cū
aliquis alicui abstulit membrū
debet ei recompensare ul in pecu
nia ul aliquo honore considerata co
ditione utriusqꝫ psone sc̄dm arbitriū
pbi uiri ¶ Ad 3ᵐ dō q aliquis
tr alicui famā triplr auferre.
Uno mo uerū dicendo et iuste
puta cū aliquis crīme alicuius prodit
ordine debito seruato. et tūc no
tenet ad restitutionē fame. Alio
falsū dicendo et iniuste et tunc
restituē famā confitendo se falsū
dixisse. Tertio mo uerū dicendo
sz iniuste puta cū aliquis prodit
crīme alteriꝰ cōtra ordinē debitū et
tūc tenetur ad restitutionē fame
qn pt sine mendacio tamē ut
puta q dicat se male dixisse
ul q iniuste eū diffamauit. ul
si no possit famā restituē debz
ei aliter recompensare sicut et in
aliis dictū est ¶ Ad iiij dō q ar

tio cōmutatiua infert no pt si
ut no fuit pt tn̄ sic ut eius ef
fectus sc̄ diminutio dignitatis
psone iopprione hōim ꝑ pt cōpe
hibitionē reuerentie ¶ Ad iiij dō
q aliquis pt impedire aliquē ne
habeat prebenda multiplr. Uno
mo iuste puta si intendens ho
nore dei ul utilitate ecclie pcu
rat q det alicui psone digniori
et tunc nullo mo tenetur ad
restitutionē ul ad aliquā recompensationē
faciendā. Alio mo iniuste puta si
intendat eius nocumentū q im
pedit ꝓpter odiū ul vindicta ul
ad hꝰ. Et tunc si impedit ne pben
da detur digno consulens q
no detur antequā sit firmatū q ei
datur. tenet quidē ad aliquā re
compensationē pensatis condicionibus
psonarū et negociorū sc̄dm arbitriū
sapientis. no tamē tenet ad equale
qz ille no dū fuerat adeptus et
poterat multiplr impediri. Si uō iā
firmatū sit q alicui det preben
da et aliquis ꝓpter causā indebitā
procuret q reuocetur idē est q si iā
habitā ei aufferret. et io tenet
ad restitutionē equal tn̄ sc̄dm sua facultate

Ad iij sic proceditur videtur q
no sufficiat restituere simpli
citer q iniuste ablatū est. Dicit
enī Exo. xxij. Si quis fura
tꝰ fuerit boue aut oue aut occi
derit ul uendiderit. v. boues pro
uno boue restituet et quattuor oues p
una oue. sed quilibz tenet man
datū diuine legis obseruare. q
ille qui furatur tenetur resti
tuē quadruplū ul quintuplū. ¶
2ᵐ ea que scripta sūt ad nr̄am
doctrinā scripta sūt. ut dr ad Ro.
xv. sed luc. xix. Zacheꝰ dicit ad
dnm. si q defraudaui reddo

quadruplum quo homo debet
restituere multiplicatum id quod i-
niuste accepit ¶ Tertio. Furtum
iuste aufferri id quod dari non
debet. Sed iudeo iuste auffertur
ab eo quod furatus est. quia furatus
est gemina / quia homo debet ill-
ud solvere et ita non sufficit re-
dere simplum ¶ Sed contra quia est quod
restitucio reducit ad equalitatem
quod inequaliter ablatum est. Sed aliquis
reddendo quod accepit simplum re-
ducit ad equalitatem quia solum
tenetur tantum restituere quantum acce-
pit ¶ Respondeo dicendum quod cum aliquis i-
niuste accepit rem alienam duo
sunt ibi quorum unum est inequalitas
ex parte rei que quandoque est sine
iniusticia ut patet in mutuis
Aliud autem est iniusticie culpa que
potest esse etiam cum equalitate rei puta
ta cum aliquis intendat inferre
violenciam sed non prevalet / quantum
quo ad primum adhibetur remedium
per restitucionem inquantum per eam equalitas
reparatur ad quod sufficit quod restitu-
at tantum quantum habuit de alieno /
sed quantum ad culpam adhibetur re-
medium per penam cuius inflictio per-
tinet ad iudicem et ideo antequam
sit condempnatus per iudicem / non te-
netur plus restituere quam accepit / sed
postquam condempnatus est tenetur
penam solvere. Et per hoc patet responsio ad
primum quia lex illa determina-
ta est pene per iudicem infligende
de quibus ad observanciam iudicia-
lium preceptorum nullus tenetur
post Christi adventum ut supra
habitum est. Potest tamen addi ut simile
statutum in lege humana de qua erit
eadem ratio ¶ Ad secundum dicendum quod zacheus
id dixit quod supererogare volens
Unde et premisit. Ecce di-
midium bonorum meorum do pau-
peribus ¶ Ad tertium dicendum quod iudex con-
dempnando iuste potest addere aliquid
amplius loco emende quod tamen an-
tequam condempnaretur non debebat ¶

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod aliquis de-
beat restituere quod non abstu-
lit. Ille enim qui dampnum alicui in-
fert tenetur dampnum removere / sed
contingit aliquem dampnificare aliquem
ultra id quod accepit. Puta cum aliquis
effodit semina dampnificat eum qui
seminavit in tota messe futura. Et sic
videtur quod teneatur ad eius restitucionem
Ergo aliquis tenetur ad restitucionem eius quod
non abstulit ¶ Praeterea. Ille qui deti-
net pecuniam creditoris ultra termi-
num prefixum videtur eum dampnificare in toto
eo quod lucrari de pecunia posset. Et
tamen ipse non aufert / Ergo videtur quod aliquis
teneatur restituere quod non abstulit
¶ Praeterea. Iusticia humana derivatur a iu-
sticia divina. Sed deo debet aliquis
restituere plus quam ab eo accepit. Secundum
illud Matthei xxv. Sciebas quod meto ubi
non seminavi. et congrego ubi non sparsi.
Ergo iustum est ut etiam restituat homini
aliquid quod non accepit ¶ Sed contra quia est quod
recompensacio ad iusticiam pertinet
inquantum equalitatem facit. Sed si aliquis
restitueret quod non accepit hoc non esset
equale. Ergo talis restitucio non est
iusta ¶ Respondeo dicendum quod quicumque
dampnificat aliquem videtur ei auferre
id in quo ipsum dampnificat. Dampnum
enim dicitur ex eo quod aliquis minus
habet quam debet habere secundum philosophum in v ethicorum
Et ideo homo tenetur ad restitucionem eius
in quo aliquem dampnificaverit. Sed aliquis
dampnificatur dupliciter. Uno modo quia
aufertur ei id quod actu habeb-
at et tale dampnum semper est restitu-
endum secundum recompensacionem equalis.
Puta si aliquis dampnificet aliquem

diruendo domum eius teneretur ei ad
tantum quantum valet domus. Item homo
dampnificat aliquem impediendo
ne adipiscatur quod erat iam habiturus.
et tale dampnum non oportet recomp
ensare ex equo quia minus est habere
aliquid virtute quam habere actu. Quod autem est
iam adipiscendi aliquid habet illud
solum secundum virtutem vel potenciam. Et ideo
si redderetur ei quod haberet secundum actum
restitueretur ei quod est ablatum non
simplum sed multiplicatum quod non est
necessitatis restitucionis ut dictum est.
tenetur tamen aliquam recompensacionem fa
cere secundum condicionem personarum et negoci
orum. Et per hoc patet responsio ad primum. Et ad
secundum. Nam ille qui semen sparsit in agro
non dum habet messem actu sed solum
virtute. Et utrumque potest multiplicari
impediri. Ad tertium dicendum quod deus nichil
recepit ab homine nisi bonum quod ipse
in nobis seminavit. Et ideo verbum illud
vel intelligitur secundum pravam existimacionem
servi pigri qui existimavit
se ab illo non accepisse. Vel intel
ligitur quantum ad hoc quod deus requi
rit a nobis fructus donorum que sunt
et ab eo et a nobis quamvis ipsa do
na ab eo sint sine nobis.

Ad quartum sic proceditur. Videtur
quod non oportet restitucionem
semper facere ei a quo acceptum est
aliquid. Nulli enim debemus
nocere. Sed aliquando esset in nocumentum
hominis si redderetur quod ab eo acce
ptum est. Vel etiam in nocumentum
aliorum. Puta si aliquis redderet
gladium depositum furioso. Ergo non
semper est restituendum ei a quo ac
ceptum est. Praeterea. Ille qui illici
te aliquid dedit non meretur id
recuperare. Sed quandoque aliquis illici
te dat quod alius etiam illicite
accepit. Sicut apparet in dante
et accipiente aliquid simoniace. Ergo
non semper restituendum est ei a
quo acceptum est. Praeterea. Nullus
tenetur ad impossibile. Sed restituere ei
a quo acceptum est vel quia est
mortuus vel quia nimis distat
vel quia est ignotus. Ergo non semper
facienda est restitucio ei a quo acce
ptum est. Praeterea. Magis debet homo
recompensare ei a quo maius bene
ficium accepit. Sed ab aliis personis
homo plus accepit beneficii quam
ab illo qui mutuavit vel depos
uit sicut a parentibus. Ergo magis
subveniendum est quandoque alicui per
sone alii quam restituendum ei a quo est ac
ceptum. Praeterea. Vanum est restitu
ere illud quod ad manum restituentis
per restitucionem pervenit. Sed si prelatus
iniuste aliquid ecclesie subtraxit et
ei restituat ad manus eius deve
niet quia ipse est rerum ecclesie
conservator. Ergo non debet restituere ecclesie
a qua abstulit. Et sic non semper
restituendum est ei a quo est ab
latum. Sed contra est quod dicitur Ro. xiii
Reddite omnibus debita cui
tributum tributum cui vectigal vectig
al. Respondeo dicendum quod per restitucionem fit
reductio ad equalitatem commutative
iusticie que consistit in rerum adequacione
sicut dictum est. Huiusmodi autem rerum ad
equacio fieri non posset nisi ei qui
minus habet quam quod suum est suppleretur
quod deest. Et ad hanc supplecti
onem faciendam necesse est ut ei fiat
restitucio a quo acceptum est.
Ad primum ergo dicendum quod quando res restituenda
appareret esse graviter nociva ei cui
restitucio facienda est vel alii
non ei debet tunc restitui quia restitu
cio ordinatur ad utilitatem eius cui
restituitur. Omnia enim que posside
tur sub racione utilis cadunt. Nec

tamen debet ille qui detinet
rem alienam sibi asserere. sed ut
refugiat ut ~~[struck]~~ quam primo
quod restituat ut dicta alibi in
dicta tercia questione. Quarto dico
quod aliquis dat aliquid illicite dat
Uno modo quia ipsa datio est illi
cita et contra legem sicut patet in
eo qui symoniace aliquid dedit
talis enim mereretur amittere quod dedit
Unde non debet ei restitutio fieri.
et quia etiam ille qui accepit contra
legem accepit non debet sibi resti
tuere sed debet in pios usus conver
tere. Alio modo aliquis illicite
dat quia propter rem illicitam dat licet
ipsa datio non sit illicita. sicut
cum quis dat meretrici propter for
nicationem. Unde et mulier potest
sibi retinere quod ei datum est et
si supplere aliquid per fraudem vel
dolum extorsisset tenetur eidem
restituere. Quarto dico quod si ille
cui debet fieri restitutio sit omnino
incognitus debet pro eo restituere sed quod
potest scilicet dando in elemosinas pro salute eius
sive sit mortuus sive vi
vus. Premissa tamen diligenti inqui
sitione de persona eius cui est
restitutio facienda. Si vero sit
mortuus ille cui restitutio est
facienda debet restituere heredi
eius qui computatur quasi una persona
cum eo. Si vero sit multum
distans debet sibi transmittere quod
ei debetur et precipue si fue
rit magni valoris et posset
commode transmitti alioquin debet
in aliquo loco tuto deponere ut pro
eo conservetur et domino significare. Quarto d[ico]
iiij quod aliquis debet quod est
sibi proprium debet magis satisfacere
parentibus. Ut hiis a quibus acce
pit maiora beneficia. non autem

debet ad recompensationem beneficiorum
de alieno quod contingit si quis de
bonis alterius restituet. Nisi forte in
casu extreme necessitatis in quo
posset et deberet aliquid etiam
auferre aliena ut parenti sub
veniret. Quinto dico quod prelatus
sibi rem ~~aliam~~ ecclesie subripere potest.
Uno modo si rem ecclesie non sibi
deputatam sed alteri sibi usurpat.
Puta si episcopus usurparet sibi
rem capituli et tunc planum est quod
debet restituere conferendo in usus
eorum ad quos dominium pertinet.
Alio modo si rem ecclesie sue cure
sue deputatam in alterius domini
um transferret. Puta consanguinei vel
amici. et tunc debet ecclesie resti
tuere et sub sua cura habere. Et
ad successorem pervenit. Tercio
modo potest prelatus subripere rem
ecclesie solo animo dum incipit habere
animum possidendi eam ut suam
et non nomine ecclesie tunc debet
restituere talem animum deponendo.

Ad vi sic proceditur. Videtur quod
non teneatur semper restituere
ille qui accepit. Restitutio
enim importat equalitatem iusticie
que consistit in hoc quod subtrahatur
ei qui plus habet et detur ei qui
minus habet. Sed quandoque contingit quod ille
qui rem aliquam subtrahit alteri
non habet eam sed devenit ad manum
alterius. ergo non tenetur ille restituere
qui accepit. sed alius qui rem habet.
Quarto preterea nullus tenetur crimen
suum detegere. sed aliquando aliquis
restitutionem faciendo crimen suum
detegit. Ut patet in furto.
ergo non semper tenetur ille qui abs
tulit restituere. Quarto preterea eiusdem
rei non est multo tiens re

BLB BADISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Baden-Württemberg

stituc[i]o facienda · s[ed] q[ui]a multi sil[ice]
alicui re[m] subripiu[n]t · et un[us] eo[rum]
ea[m] integre restituit q[ueritu]r n[on] s[ed]
ille qui accepit tenetur ad resti
tuendu[m] ¶ R[espondeo] d[icendum] q[uod] ille qui peni
us tenet satisfacere s[ed] restitu[tio]
ad s[e] facta[m] co[n]tinet q[uo]d ille qui
abstulit tenet[ur] restitue[re] ¶ Ad t[er]ciu[m]
dicendu[m] q[uod] c[irc]a illu[m] qui re[m] aliena[m]
accepit Duo sunt co[n]sideranda s[cilicet]
ip[s]a res accepta et ip[s]a accep[ti]o
rac[i]o aut[em] rei tenet[ur] ea[m] r[e]stituere
q[ua]mdiu ea[m] apud se h[abe]t / q[ui]a q[uo]d q[ui]d
h[abe]t ult[ra] id q[uod] suu[m] est debet ei s[ub]
trahi et dari ei cui deest s[ecundu]m
forma[m] co[m]mutatiue iusticie / s[ed] ip[s]a
accep[ti]o rei aliene p[ot]e[st] triplicit[er]
se h[ab]e[re] q[ui]a q[uando]q[ue] e[ni]m est iniuriosa s[cilicet]
p[re]t[er] uolu[n]tate[m] co[n]sidere[n]s eius qui
est rei d[omi]n[u]s Ut pat[et] i[n] furto
et rapina et tu[n]c tenet[ur] ad resti
tuc[i]o[n]e[m] n[on] solu[m] r[ati]o[n]e rei s[ed] e[tia]m ra
c[i]one iniuriose accepc[i]o[n]is · e[ti]a[m]
si res apud ip[su]m n[on] re[m]maneat /
sicut e[ni]m qui p[er]cutit aliq[ue]m tene[tur]
reco[m]pensa[re] iniuria[m] passo q[ua]m[vi]s
nichil apud ip[su]m maneat / ita
e[ti]a[m] qui furat[ur] u[e]l rapit ten[etur]
ad reco[m]pensac[i]o[n]e[m] da[m]pni illati
E[ti]a[m] si nichil inde h[ab]eat et u[e]l
t[er]ci[us] p[ro] iniuria illata deb[et] puniri
Alio mo[do] aliquis accepit re[m] alt[eri]us
u[tili]tate sua absq[ue] iniuria cu[m]
uolu[n]tate s[cilicet] eius cui[us] est res
sicut pat[et] i[n] mutuis et tu[n]c ille
q[ui] accepit tenet[ur] ad restituc[i]o[n]e[m]
ei[us] q[uod] accepit n[on] solu[m] r[ati]one
rei / s[ed] e[ti]a[m] r[ati]one accepc[i]o[n]is
e[ti]a[m] si re[m] amisit tenet[ur] e[ni]m r[e]
co[m]pensa[re] ei qui gra[tia]m fecit
q[uod] n[on] fiet si p[ro]p[ter] ho[c] da[m]pnu[m] inc[ur]
rat / T[er]cio mo[do] aliquis accip[it]
re[m] alt[eri]us absq[ue] iniuria n[on] p[ro] sua
utilitate sicut pat[et] i[n] deposi
to et i[de]o ille qui sic accepit i[n]
nullo tenet[ur] r[ati]o[n]e accepc[i]o[n]is
q[ui]n i[m]mo accipiendo i[m]pendit ob
sequiu[m] tenet[ur] aut[em] r[ati]o[n]e rei / et
p[ro]p[ter] h[oc] si ei subt[ra]h[a]t[ur] res absq[ue]
culpa sua n[on] tenet[ur] ad restitu
c[i]o[n]em · secus aut[em] esset si cu[m] ma
g[n]a sua culpa re[m] depositam
amitteret ¶ Ad q[ui]ntu[m] d[icendum] q[uod] resti
tuc[i]o n[on] ordinat[ur] p[ri]ncipalit[er]
ad h[oc] q[uod] ille qui plus h[abe]t q[uam]
debet h[abe]re desinat s[ed] ad h[oc] q[uod]
illi qui mi[n]us h[abe]t suppleat[ur]
Unde i[n] hi[ui]s rebus q[ue] un[us] p[ot]e[st]
ab alio recip[er]e si[ne] detrimento ei[us]
n[on] h[abe]t locu[m] restituc[i]o · Puta cu[m]
ali[qui]s accepit lumen a candela alt[eri]us
et i[de]o co[m]mun[i]s ille qui abstulit
n[on] habeat id q[uod] accepit s[ed] ma
lu[m] sit t[ra]nslatu[m] / q[ui]a h[oc] alt[er]i p[ri]
uato[rum] re sua tenet[ur] ei ad r[e]stitu[ci]o
n[em] · et ille qui re[m] abstulit ra[ti]o
ne iniuriose acc[i]o[n]is et ille qui
re[m] h[abe]t r[ati]one ip[s]i[us] rei ¶ Ad vi[m] d[icendum]
q[uod] h[oc] et si n[on] teneat[ur] t[ame]n si
um detege[re] ho[min]ib[us] tenet[ur] t[ame]n
t[ame]n sui[m] detege[re] deo i[n] co[n]fessi
one et ita co[n]fessor dote[m] in co[n]si
tetur p[ro]p[ter] restituc[i]o[n]em face[re] rei
aliene ¶ Ad vi[i]m d[icendum] q[uod] q[ui]a r[e]sti
tuc[i]o p[ri]ncipaliter ordinat[ur]
ad remouendu[m] da[m]pnu[m] ei[us] q[ui]
est alicui iniuste ablatu[m] i[de]o post
q[uam] ei restituc[i]o sufficie[n]s facta
est p[re]m[iu]m / alii n[on] tenent[ur] ei
ult[er]i[us] restitue[re] · s[ed] mag[is] refusio
ne face[re] ei qui restituit qui
t[ame]n p[ot]e[st] co[n]donare ¶
Ad vi[i]i sic p[ro]ce[ditu]r vi[detu]r q[uod] illi
qui n[on] accepit n[on] te
neant[ur] restitue[re] / Restituc[i]o
e[ni]m q[ue]dam pena est acc[i]piet[is]
/ s[ed] nullus d[ebe]t puniri nisi qui

peccauit ergo nullus debet re-
stituere nisi qui accepit ¶ Preterea
iusticia non obligat aliquem ad hoc
quod rem alterius augeat sed si ad re-
stitucionem teneretur non solum ille
qui accepit sed etiam illi qui quali-
tercumque cooperantur augeretur ex hoc
res illius cui est aliquid subtra-
ctum tum quia sibi multociens restitu-
cio fieret tum etiam quia quandoque aliqui
operam dat ad hoc quod aliquis rem ali-
cui auferat que tamen ei non aufertur
ergo non tenentur alii ad restitucionem
¶ Preterea Nullus tenetur se periculo
exponere ad hoc quod rem alterius salvet
sed aliquando manifestando latronem vel ei
resistendo aliquis periculo mortis
se exponeret non ergo tene-
tur aliquis ad restitucionem propter hoc quod non
manifestat latronem vel non ei re-
sistit ¶ Sed contra est quod dicitur Ro. i. di-
gni sunt morte non solum qui faciunt
sed qui consenciunt facientibus ergo pari
racione etiam consencientes debent
restituere ¶ Respondeo dicendum quod sicut dictum
est ad restitucionem tenetur aliquis
non solum racione rei aliene quam ac-
cepit sed etiam racione iniuriose ac-
cepcionis Et ideo quicumque est
causa iniuste accepcionis tenetur
ad restitucionem quod quidem contingit du-
pliciter scilicet directe et indirecte Dire-
cte quidem cum inducit aliquem ali-
quem ad accipiendum et hoc quidem tripliciter
Primo quidem movendo ad ipsam
accepcionem quod quidem fit precipiendo
consulendo consenciendo expresse
et laudando aliquem quasi strenuum de
hoc quod aliena accepit Alio modo ex parte
ipsius accipientis quia scilicet eum recep-
taculis quocumque ei auxilium fert
Tercio modo ex parte rei accep-
te quia scilicet est particeps furti vel
rapine et socius maleficii Indi-
recte vero quando aliquis non impedit cum
possit et debeat impedire vel
quia subtrahit preceptum sive consilium
impediens furtum seu rapinam vel quia
subtrahit suum auxilium quo posset
obsistere vel quia occultat post fac-
tum que hiis versibus comprehenduntur
Iussio consilium consensus palpo recur-
sus participans mutus non ob-
stans non manifestans Scien-
dum tamen quod quinque premissorum semper obli-
gant ad restitucionem Primo iussio
quia scilicet ille qui iubet est principaliter
movens unde ipse principaliter te-
netur ad restituendum Secundo consensus
in eo scilicet sine quo rapina fieri non potest
Tercio receptaculum quando scilicet aliquis
est receptator latronum et eorum
patrocinium prestat Quarto participacio
quando scilicet aliquis participat in crimine
latrocinii et in preda Quinto tenetur
ille qui non obstat cum obstare
teneatur sicut principes qui tenen-
tur custodire iusticiam in terra si
per eorum defectum latrones increscunt
ad restitucionem tenentur quia reddi-
tus quos habent sunt quasi stipendia
ad hoc instituta ut iusticiam conservent
in terra In aliis autem casibus enu-
meratis non semper obligatur aliquis ad re-
stituendum non enim semper consilium vel
adulacio aut aliquid huiusmodi est efficax
causa rapine Unde tunc solum
tenetur consiliator aut palpo idest
adulator ad restitucionem quando proba-
biliter estimari potest quod ex huiusmodi causis
fuerit iniusta accepcio subsecuta
¶ Ad primum ergo dicendum quod non solum pec-
cat ille qui peccatum exequitur
sed etiam qui quocumque modo peccati est causa
sive consiliando sive precipiendo
sive quocumque alio modo ¶ Ad ii

dicendum quod principaliter tenetur restitu-
ere ille qui est principalis in
facto principaliter quidem preceptor
secundario exequens et qui alii per
ordinem. ¶ Non tamen restituere ille
qui passus est dampnum aliquis eciam
restituere non tenetur sed illi qui sunt
principales in facto et aliquis eos
preveniret tenetur aliquis restituere
qui restituerit. quia autem aliquis per-
cepit iustam accepcionem quam non sub-
sequitur non est restitucio facien-
da. cum restitucio principaliter ordinetur
ad reintegrandam rem eius qui iniu-
ste est dampnificatus ¶ Ad iii dicendum
quod non semper ille qui non manifestat
latronem tenetur ad restitucionem
aut qui non obstat vel qui non re-
prehendit. sed solum quando incumbit ali-
cui ex officio sicut principibus terre
quibus ex hoc non multum imminet
periculum propter hoc enim potestate pu-
blica preeminent ut sint iusticie cus-
todes ¶

Amplius sic probatur videtur quod non te-
neatur aliquis statim restituere
sed nunquam licite possit restitucionem
differre. Preceptum enim affirma-
tivum non obligat ad semper sed necessitas
restituendi imminet ex precepto af-
firmativo ergo non obligatur homo
ad statim restituendum ¶ Preterea Nullus
tenetur ad impossibile sed quandoque aliquis
non potest statim restituere ergo nullus
tenetur ad statim restituendum ¶ Item
Restitucio est quidam actus virtutis
scilicet iusticie tempus autem est una
de circumstanciis que requiruntur ad
actus virtutum. cum ergo alie circum-
stancie non sint determinate in ac-
tibus virtutum sed determinabiles
secundum racionem prudencie. videtur quod nec re-
stitucioni sit tempus determinatum
ut scilicet aliquis teneatur ad statim

restituendum ¶ Sed contra est quod eadem
racio esse videtur in omnibus que sunt
restituenda. sed ille qui conducit
opera mercennarii non potest differre
restitucionem. ut patet per id quod habetur
Levitici xix Non morabitur opus
mercennarii tui apud te usque ma-
ne. ergo neque in aliis restitucionibus
faciendis potest fieri dilacio sed
statim restituere oportet ¶ Respondeo dicendum
quod sicut accipere rem alienam est
peccatum contra iusticiam ita eciam detinere
eam quia per hoc quod aliquis detinet rem
alienam invito domino impedit eum
ab usu rei sue et sic ei facit iniu-
riam. Manifestum est autem quod nec per modi-
cum tempus licet in peccato mor-
ari. sed quilibet tenetur statim peccatum de-
serere secundum illud Ecclesiastici xxi quasi a facie
colubri fuge peccatum. et ideo quilibet
tenetur statim restituere vel petere di-
lacionem ab eo qui potest usum rei conce-
dere ¶ Ad primum ergo dicendum quod preceptum de
restitucione facienda quamvis secundum for-
mam sit affirmativum implicat tamen in se
negativum preceptum quo prohibemur
rem alterius detinere ¶ Ad ii dicendum quod quando
aliquis non potest statim restituere ipsa impo-
tencia absolvit eum ab instanti restitu-
cione facienda. sicut eciam totaliter
a restitucione absolvit si omnino sit
impotens. debet tamen remissionem
vel dilacionem petere ab eo cui debet
aut per se aut per alium ¶ Ad iii dicendum quod
cuiuscumque circumstancie obmissio con-
trariatur virtuti pro determinata est habenda
et debet illa circumstancia observa-
ri. et quia per dilacionem restitucionis
committitur peccatum iniuste detencionis
quod iusticie opponitur. ideo necesse est tempus
esse determinatum ut statim resti-
tuatur

Deinde considerandum est de vi-
ciis oppositis predictis iusticie
partibus. Et primo de

acceptione personarum quae opponitur iustitiae distributivae. Secundo de peccatis quae opponuntur iustitiae commutativae. Circa primum quaeruntur quatuor. Primo utrum personarum acceptio sit peccatum. Secundo utrum habeat locum in dispensatione spiritualium. Tertio utrum in exhibitione honoris. Quarto utrum in iudiciis.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod personarum acceptio non sit peccatum. In nomine enim personae intelligitur personae dignitas. Sed considerare dignitates personarum pertinet ad distributivam iustitiam. Ergo personarum acceptio non est peccatum. Praeterea in rebus humanis principaliores sunt personae quam res quia res sunt propter personas et non e converso. Sed rerum acceptio non est peccatum. Ergo multo minus acceptio personarum. Praeterea apud deum nulla potest esse iniustitia vel peccatum. Sed deus videtur personas acceptare quia interdum duorum hominum unius conditionis unum assumit per gratiam et alterum relinquit in peccato secundum illud Matth. xxiiii. Duo erunt in lecto unus assumetur et alius relinquetur. Ergo acceptio personarum non est peccatum. Sed contra nihil prohibetur in lege divina nisi peccatum. Sed personarum acceptio prohibetur Deut. i. Non accipietis cuiusquam personam. Ergo personarum acceptio est peccatum. Respondeo dicendum quod personarum acceptio opponitur distributivae iustitiae. Consistit enim aequalitas distributivae iustitiae in hoc quod diversis personis diversa tribuuntur secundum proportionem ad dignitates personarum. Si ergo aliquis considerat illam proprietatem personae propter quam id quod ei confertur est ei debitum non erit acceptio personae sed causae. Unde glossa super illud Ephes. vi. Non est personarum acceptio apud deum dicit quod iudex iustus causas discernit non personas. Puta si aliquis promovet aliquem ad magisterium propter sufficientiam scientiae hic attenditur causa debita non persona. Si autem aliquis considerat in eo cui aliquid confert non id propter quod id quod ei datur esset ei proportionatum vel debitum sed solum hoc quod est iste homo puta petrus vel martinus est hic acceptio personae quia non attribuit ei aliquid propter aliquam causam quae faciat eum dignum sed simpliciter attribuit personae. Ad personam autem refertur quaecumque conditio non faciens ad causam propter quam sit dignus hoc dono. Puta si aliquis promoveat aliquem ad praelationem vel magisterium quia est dives vel quia est consanguineus suus est acceptio personae. Contingit tamen aliquam conditionem personae facere eam dignam respectu unius rei et non respectu alterius sicut consanguinitas facit aliquem dignum ad hoc quod instituatur heres patrimonii non autem ad hoc quod conferatur ei praelatio ecclesiastica. Et ideo eadem conditio personae in uno negotio considerata facit acceptionem personae in alio autem non facit. Sic ergo patet quod personarum acceptio opponitur iustitiae distributivae in hoc quod praeter proportionem agitur. Nihil autem opponitur virtuti nisi peccatum. Unde consequens est quod personarum acceptio sit peccatum. Ad primum ergo dicendum quod in distributiva iustitia considerantur conditiones personarum quae faciunt ad causam dignitatis vel debiti. Sed in acceptione personarum considerantur conditiones quae non faciunt ad causam ut dictum est. Ad secundum dicendum quod personae proportionantur et digne redduntur

duntur aliquibus que ad dis-
buntur propter aliquas res que
pertinent ad condicionem persone
Et ideo huiusmodi condiciones sunt atte
dende tamquam proprie cause. cum autem
considerantur ipse persone attenditur non
causa ut causa Et ideo patet
quod quamuis persone sint digniores
simpliciter non tamen sunt digniores quo
ad hoc ¶ Ad iii dicendum quod duplex est
dacio Vna quidem pertinens ad iu
sticiam qua scilicet aliquis dat alicui quod
ei debebatur et circa tales daciones
attenditur accepcio personarum Alia est
dacio ad liberalitatem pertinens qua
scilicet gratis datur alicui quod ei non de
bebatur et talis est collacio mu
nerum gratie per quam peccatores assu
muntur a deo et in tali donacione
non habet locum personarum accepcio
quia quilibet potest absque iniusticia de
suo dare quantum vult et cui vult
sicut dicitur Matthei xx An non licet michi
quod volo facere tolle quod tuum est et
vade etc ¶ ...
Ad iiii sic proceditur videtur quod in dispen
sacione spiritualium locum non habe
at personarum accepcio conferre enim
dignitatem ecclesiasticam seu beneficium
alicui propter consanguinitatem videtur ad
accepcionem personarum pertinere quia con
sanguinitas non est causa faciens
hominem dignum ecclesiastico beneficio
sed tamen hoc non videtur esse peccatum cum sit ex
consuetudine prelatorum ecclesie frequentatum
ergo peccatum personarum accepcionis non
videtur locum habere in dispensacione spiri
tualium ¶ Praeterea preferre diuitem
pauperi videtur ad accepcionem personarum
pertinere ut patet Jacobi ii
Sed similiter dispensat cum diui
tibus et potentatibus quod contrahant
in gradu prohibito quam cum aliis

ergo peccatum personarum accepcionis
non videtur locum habere in dispe
sacione spiritualium ¶ Praeterea secundum iura
sufficit eligere bonum non autem re
quiritur quod aliquis eligat meli
orem sed eligere magis bonum ad aliquid
aliquid. videtur ad accepcionem personarum
pertinere ergo personarum accepcio non
est peccatum in spiritualibus ¶ Praeterea secundum
statuta ecclesie eligendus est
ad regimen ecclesie ut habetur li vi ad
accepcionem personarum pertinere quia
quandoque sufficientiores alibi inue
niuntur ergo personarum accepcio
non est peccatum in spiritualibus ¶ Sed contra
est quod dicitur Jacobi ii Nolite in
personarum accepcione habere fidem do
mini ihesu christi Ubi dicit glosa
Augustini quis ferat si quis diuitem
eligat ad sedem honoris ecclesie
contempto paupere instructiore et
sanctiore ¶ Responsio dicendum quod sicut dic
tum est Accepcio personarum est pec
catum in quantum contrariatur iusticie
quanto autem in maioribus aliquis
iusticiam transgreditur tanto grauius
peccat Unde cum spiritualia sint
temporalibus potiora grauius peccatum
est accipere personas in dispensa
cione spiritualium quam in dispensacione
temporalium et quia personarum accepcio
est cum aliquid persone attribuitur
preter proporcionem dignitatis eius
considerare oportet quod dignitas alicuius
persone potest attendi dupliciter Uno
modo simpliciter et secundum se et sic ma
ioris dignitatis est ille qui ma
gis habundat in spiritualibus gracie
donis Alio modo per comparacionem
ad bonum commune contingit enim quandoque
quod ille qui est minus sanctus et
minus sciens potest magis conferre
ad bonum commune propter potentiam ¶

ul' industria simulare ul' cpi
aliq' h'iz et q2 dispensationes
spualiu principalit' ordinant'
ad utilitate comez ff. c° i. cor.
xij. Diuisiones dat' manifesta-
tio ad utilitate ita q'z adum-
bratione psonar abs accepcōe
psonar dispensatore spualiu
illi qui sut simplic' minus boni
melioibus p̄ferant' sic eciam
et deus gras suas dat quibz
gradit minus bonis ¶ Ad i.g°
dd' q' in (con)signandis plati disti
guendu est quia quida sut minus
digni et simplic' et (con)respectu
ad bonu cōe / et sic si digniori-
bus p̄ferant est pctm psona
r̄ acceptois et indispensatore
spualiu quor platus ernasti
tus no est dns ut possit eas
dare plubita ff dispensator. ff.
c. i. ad cor. iiij. Sic nos existi
met ho ut ministros xpi et di
spensatores misterior di / q'z
no (con)signari plati ernastici si
eque digni ut alij / et sic lici
te pt absq' psonar accepcōe
(con)signados s' p̄ferre q2 salte
mi' (con)uenniet q' deipios mag'
(con)fide pt ut vtantur secum
negocia ecce tractent / esset
tn hoc pter scandalu ditten
du si epi aliqui eos (con)tinuer
ent et pter dignitate bona
ecce (con)signeos dandi ¶ Ad
iij dd' q' dispensacio matrio
nij (con)hendi principali si con
sueuit pt sedus ptes firm
andu / q' quide mag' necessaria
qm utilitati in psonas (con)trc
ahentes / no ai eis facilig dis
pensatur abs pcto accepcōe
psonar ¶ Ad iij dd' q' qntu
adh' q' electo ena i(m)pugnari
no possit i foro iudiciali suf

ficit elige bonu / n° optat ali
q'e meliore quia sic oīs electio
posset h're calupniaz / ff qntu ad
(con)sciaz eligeti nce est elige me
liore ul' simplr ul' in (com)paracoe
ad bonu cōe / q2 si pt h'ri ali'
mag' ydoneus erga aliq' dig
tatem et alius p̄ferat' optet
q' sit pt aliq' causa que quide
si ptineat ad negociu / qntu h'oc
erit ille qui eligitur mag' ydone'
si uo no ptineat ad negociu ad
q' (con)sidatur ut ea erit manifeste ac
cepcio psone ¶ Ad iiij dd' q' ille
qui de gremio ecce accipit' ut i
plibus (con)sueuit esse utilior q'
ad bonu cōe q2 mag' diligeret
eccliaz i qua est nutritus / et pt
h' eciam madat deut. xvij no po
teris alti' gētis face rege qui no
sit fr tuus ¶ ter

Ad iiij sic p̄cedi vi q' in exhibi
cōe honoris et reuerencie
no h'eat locu pctm accepcōis p
sonar / honor ēm nichil aliud
esse vi q' reuerencia queda alic'
exhibita in testimoniu virtut' ut
patz p' ethi. i. i. ethi. ff plati et
principes sut honorandi eciam si
sint mali sicut eciam et parentes
de quibz madat' exo. xx. ho
nora patrez tuu et matre tuam
Et eciam dni sut a suis hono
randi eciam si sit mali ff. c. i. ad
thi. vi / Quicuq2 sut sub iugo
serui dnos suos honore dignos
arbitrent / g° vi q' accepcio p
no sit pctm in exhibicōe honor'
¶ pt'a leuit. xix. cora canu
capite (con)surge et hono
ra psona senis ff h' vi ad ac
cepcōez psonar ptinere quia qn
q' senes no sut uirtuosi. ff. i.
Dan. xiij / Egressa e iniquitas

a sermonibus apostoli quod acceptio per-
sonarum non est proprie in exhibi-
tione honoris. Quod autem Augustinus dicit Jaco-
bi 2. Nolite in personarum acceptione
habere etc. dicit glosa Augustini. Si hoc quod pa-
cubus dicit. Si intraverit in conventu
vestro vir habens anulum aureum
etc. intelligitur de cotidianis con-
sessibus. quis hic non peccat si pec-
catur. Sed hic est acceptio personarum
divites propter divicias honorare.
dicit enim Gregorius in quadam omelia
Superbia nostra retunditur quia in homini-
bus non naturam qua ad ymaginem dei facti
sunt sed divicias honoramus et sic
in divicie non sicut debita ei
honoris pertinebat hic ad personarum
acceptionem. Quod acceptio personarum
non est contraria exhibitioni hono-
ris. Quod autem quod est quod dicitur in glosa
Jac. 2. dumque divitem propter
divicias honorat peccat et per-
sone si aliquis honoret propter
alias causas que non faciunt di-
gnum honore quod pertinet ad accep-
tionem personarum. Quod acceptio perso-
narum in exhibitione honoris est
proprie. Quod ideo dicitur quod honor est
quoddam testimonium de virtute eius qui
honoratur et ideo sola virtus est
debita causa honoris. Sciendum
tamen quod aliquis potest honorari non solum
propter virtutem propriam sed etiam propter
virtutem alterius sicut principes et
prelati honorantur etiam si sint ma-
li in quantum gerunt personam dei
et communitatis cui preficiuntur. Secundum illud
Proverbiorum 26. sicut qui mittit lapi-
dem in acervum mercurii ita qui
tribuit insipienti honorem. quia
gentiles rationem attribuebant mer-
curio. acervus mercurii dicitur cumu-
lus ratiocinii in quo mercator quan-
doque unum lapillum ponit loco centum

marcarum. Ita etiam honoratur insi-
piens quia ponitur loco dei et lo-
co totius communitatis. et eadem ratione
parentes et domini sunt honorandi
propter participationem divine dignitatis qui
est omnium pater et dominus. Senes autem
sunt honorandi propter signum virtutis
quod est senectus licet hoc signum
quandoque deficiat. Unde ut dicitur Sap.
4. Senectus vero honoranda est
non diuturna neque annorum numero computa-
tum. Cani autem sunt sensus hominis et etas
senectutis vita inmaculata. Divi-
tes autem honorandi sunt propter hoc quod maio-
rem locum in communitatibus optinent. Si
autem solum intuitu divitiarum honorentur
erit peccatum acceptionis personarum. Et per
hoc patet responsio ad obiecta. Quod

Ad quartum sic proceditur. Videtur quod in iudiciis
locum non habeat peccatum accep-
tionis personarum. Acceptio enim
personarum opponitur distributive iustitie
ut dictum est. Sed iudicia maxime
videntur ad iustitiam commutativam perti-
nere. Ergo acceptio personarum non habet
locum in iudiciis. Quod autem Item pene sunt
aliquo iudicio infliguntur. Sed in penis
accipiuntur persone absque peccato quia
gravius puniuntur qui inferunt iniuri-
am in personam principis quam qui in perso-
nas aliorum. Ergo personarum acceptio
non habet locum in iudiciis. Quod autem Item
dicitur Eccli. In iudicando esto pupillis mi-
sericors. Sed hoc videtur acceptio persone pau-
peris. Ergo acceptio persone in iudiciis
non est peccatum. Quod contra est quod dicitur Pro-
verbiorum 24. Agnoscere personam in iudicio non est
bonum. Quod Respondeo dicendum quod sicut supra dictum est
iudicium est actus iustitie prout iudex
ad equalitatem iustitie reducit ea que
inequalitatem facere possunt opposita.
Personarum autem acceptio inequalitatem
quandam habet in quantum attribuitur alicui
persone preter proportionem suam in
qua consistit equalitas iustitie

Item alia questio q. lxiiii de homicidio

Et ideo manifestum est quod per per-
sonarum acceptionem iudicium cor-
rumpitur. Ad primum ergo dicendum quod iudi-
cium dupliciter potest considerari. Uno mo-
do quantum ad ipsam rem iudicatam. Et
sic iudicium se habet communiter ad commu-
tativam et ad distributivam iusti-
tiam. Potest enim iudicio diffiniri qua-
liter aliquid commune sit distribue-
ndum in multos, et qualiter unus al-
teri restituat quod ab eo accepit. Alio modo
potest considerari quantum ad ipsam formam
iudicii, prout scilicet iudex etiam in ipsa com-
mutativa iustitia ab uno accepit
et alteri dat. Et hoc pertinet ad distri-
butivam. Et secundum hoc in quolibet iudicio
locum habere potest personarum acceptio.
Ad secundum dicendum quod cum quis punitur gravius ob
propter iniuriam in maiorem personam com-
missam, non est personarum acceptio,
quia ipsa diversitas persone facit
quantum ad hoc diversitatem rei, ut supra dic-
tum est. Ad tertium dicendum quod homo in iudi-
ciis debet pauperi subvenire quantum fieri
potest, tamen sine lesione iustitie.
Alioquin habet locum quod dicitur Exodi
xxiii: Pauperis quoque non misere-
beris in iudicio. Questio alia lxiiii

Deinde considerandum
est de vitiis opposi-
tis iustitie. Et primo
considerandum est de
peccatis que committuntur
circa involuntarias com-
mutationes. Secundo de peccatis que commit-
tuntur circa commutationes volun-
tarias. Committuntur autem peccata circa invo-
luntarias commutationes per hoc quod
aliquod nocumentum proximo infertur
contra eius voluntatem. Quod quidem potest
fieri dupliciter, scilicet facto et verbo. Facto quidem
cum proximus leditur vel in perso-
na propria, vel in persona coniuncta, vel
in propriis rebus. De hiis igitur per

ordinem considerandum est. Et primo de
homicidio per quod maxime nocetur
proximo. Et circa hoc queruntur viii.
Primo utrum occidere animalia bruta
vel etiam plantas sit peccatum. Secundo utrum
occidere peccatorem sit licitum. Tertio utrum
hoc liceat private persone vel solum publi-
ce. Quarto utrum hoc liceat clerico. Quinto
utrum liceat alicui occidere se ipsum.
Sexto utrum liceat occidere hominem
iustum. Septimo utrum liceat alicui
occidere hominem se ipsum defendendo.
Octavo utrum homicidium casuale sit
peccatum mortale.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod occidere
quecumque viventia sit illicitu[m].
Dicit enim apostolus ad Romanos xiii: Qui
ordinationi Dei resistit, ipse sibi dam-
nationem acquirit. Sed per ordinem divi-
ne providentie omnia viventia conservantur,
secundum illud Psalmi: Qui producit in montibus
fenum et herbam etc. et dat escam
ipsorum. Ergo mortificare quecumque vi-
ventia videtur esse illicitum. Praeterea ho-
micidium est peccatum ex eo quod homo
privatur vita. Sed vita communis est
hominibus, animalibus et plantis. Ergo eadem
ratione videtur esse peccatum occi-
dere bruta animalia et plantas. Praeterea
in lege divina non determinatur specialis
pena nisi peccato. Sed occidenti ovem
vel ovem alterius statuitur pena de-
terminata in lege divina, ut patet
Exodi xxii. Ergo occisio brutorum
animalium est peccatum. Sed contra est quod
dicit Augustinus in I De civitate Dei: Cum au-
dimus non occides, non accipimus
hoc de fructetis, quia nullus
eis est sensus, nec de irrationa-
bilibus animalibus, quia nulla nobis
ratione sociantur. Restat ergo ut de
homine quod dictum est non occides.
Respondeo dicendum quod nullus peccat

exti q unit re aliqua ad hi qe
inrez aut ordine ipfemori sit
pter pferiori sicut etia inge
neratione uia na ab imperfect ad p
fecta procedit. Et inde est q sic
in generatione hois prius est uiuu d
inde aial ulterio aut ho. Ita etiam
ea q tm uiuut ut plate sut gr
gr oia aialia. et aialia sut ppt
hoiem. Et io si ho utat platis
ad utilitate homi alium et alibus
ad utilitate homi no est illicitu
ut etia ph pt i. i. politice
Sut aliqd uite hi usus maxie
uidet necessari9 esse. ut aialia
plat. utuntur in cibu. et hoies
aialibz q sine mortificatioe eorz
fieri no pt. Et io licitu est et pl
atas mortificare in usu alioz. et
aialia in usu hoim ex ipa ordina
ne diuina. Dr em gn. i. Ecce de
di uobis omez herba et uniui
sa ligna ut sint uobis esca et
cuctis aiantibus. Et gn ix dicit
Omne q mouet et uiuit erit uob
in cibu. Ad i. g9 dd q ex ordi
natioe diuina gseruat uita aialiu et
plantar no ppt se ipm sz ppt
hoiem. Unde et Aug9 dt i. i.
de ciuitate dei. Iustissima ordinatoe
creatoris et uita et mors eoz
nris usibus subdit. Ad ii dd
q aialia bruta et plate no ha
bent uita ronale q p se ipis
agatur. sz sp agitur qi ab a
lio nli quoda impulsu et hc
signu q sut nalit sua et ali
oz usibus accomodata. Ad
iii dd q ille q occidit boue
alti9 peccat quidem no q occi
dit boue sz q dapnificat
hoiem in re sua. Unde no gti
netur sub specie homicidii sed

sub specie furti ut rapine
Ad ii sic pcedit. vi q no sit
licitu occide hoies pcto
res. Dns n. mt xiii. in para
bola phibuit eradicare zizania
qui sut filii nequam ut ibide
dicit. Sz ome q phibitu est
a deo est pctm. g occide pec
catore est pctm. Pt. Iusticia
huana gformat iusticie diuine
sz s diuina iusticia peccatores
ad pniam reseruant. sz e ezech.
xxxiii. Nolo morte pctoris sz ut
guertat et uiuat. g9 uidet esse oio
iniustu q pctores occidat. Pt.
Illud q est sz se malu nullo bo
no fine fi licet. ut pz p Aug.
in libro q mendacii. Et ph
ii ethi. sz occide hoiem sz se est
malu qz ad oms hoies debem9
caritate hre. Amicos aut uolum9 ui
ue et ee ut dr ix ethi. g nul
lo mo licet hoiem pctore int
ficere. Sz 9 est q dr exodi
xxii. maleficos no paciaris ui
ue. Et ps. In matutino intfici
ebat oms pctores tre. Rx Re
dicendu q sicut dcm est licitu
est occide aialia bruta inqtu
ordinant nalit ad hoim usum
sicut ipfectu ordinatur ad pfe
ctu. Omis aut ps ordinatur
ad totu ut ipfectu ad pfectu
Et io omis ps nalit est ppt
totu. Et ppt hoc uidem9 q si sa
lui totius corporis huani expe
diat pcisio alicuius membri. puta
ta cu est putridu et corruptiuu
alioz laudabilit et salubriter
abscidit. Quelibz aut psona sin
gularis gpat ad tota gmitate
sicut ps ad totu. Et io si ad

ho sit periculosus civitati et cor
ruptivus ipsius propter aliquod pec
catum laudabiliter et salubriter occi
ditur ut bonum commune conservetur
modicum enim fermentum totam ma
ssam corrumpit ut dicitur i ad cor v
Quid I ad i.m dicendum quod dominus abstinendum
mandavit ab eradicatione zizaniorum
ut ibi exponitur i. bonis quod quidem
sit quando non possunt occidi mali quin
simul occidantur et boni vel quia
latent inter bonos vel quia habent multos
sequaces ita quod sine bonorum periculo
interfici non possunt ut Augustinus dicit
contra Parmenianum Unde dominus do
cet magis esse sinendum malos vi
vere et ultionem reservandum usque ad extre
mum iudicium quam quod boni simul occiderentur
qui vero ex occisione malorum
non imminet periculum bonis sed ma
gis tutela et salus tunc licite pos
sunt mali occidi Quid II Ad ii m dicendum quod deus
secundum ordinem sue sapientie quandoque statim peccato
res occidit ad liberationem bonorum
quandoque autem eis penitendi tempus concedit
secundum quod ipse novit suis electis expe
dire et hoc etiam humana iustitia imi
tatur pro posse illos enim qui sunt per
niciosi occidit eos vero qui peccant
aliis graviter non nocentes ad penitentiam re
servat Quid III Ad iii m dicendum quod homo peccando
ab ordine rationis recedit et ideo de
cidit a dignitate humana prout scilicet homo
est naturaliter liber et propter se ipsum
existens et incidit quodammodo
in servitutem bestiarum ut scilicet de ipso or
dinetur secundum quod est utile aliis Secundum
illud psalmus homo cum in honore esset
non intellexit comparatus est iumentis
insipientibus et similis factus est illis Et
proverbiorum xi dicitur Qui stultus est serviet sa
pienti et ideo quamvis hominem in sua di
gnitate manentem occidere sit secundum se
malum tamen hominem peccatorem

occidere potest esse bonum sicut occidere be
stiam Peior enim est malus homo
bestia et plus nocet ut philosophus
dicit i polliticorum et vii ethicorum

Articulus II Utrum sit licitum privatae personae occidere
hominem Videtur quod liceat privatae personae
In lege enim divina nihil illicitum
mandatur Exodi xxxii Praecipit
Moyses Occidat unusquisque proximum
suum fratrem et amicum suum pro vitulo
et flagellis ergo etiam privatae personae li
cet peccatorem occidere Quid II Praeterea homo
propter peccatum bestiis comparatur ut dictum
est sed occidere bestiam silvestrem maxime
nocentem unicuique privatae personae licet
ergo pari ratione occidere hominem peccato
rem Quid III Praeterea laudabile est quod homo etiam
si sit privata persona operetur quod est uti
le bono communi sed occisio malefacto
rum est utilis bono communi ut dictum est
ergo laudabile est si etiam privatae
personae malefactores occidant Quid
Sed contra est quod Augustinus dicit i de civitate
dei qui sine aliqua publica ad
ministratione maleficum interfecerit
velut homicida iudicabitur et tan
to amplius quanto sibi potestatem a domino
non concessam usurpare non timuit
Respondeo dicendum quod sicut dictum est occidere
malefactorem licitum est inquantum ordi
natur ad salutem totius communitatis et ideo
ad illum solum pertinet cui committitur
cura communitatis conservandae sicut ad me
dicum pertinet praecidere membrum putri
dum quando ei fuerit commissa cura salutis
totius corporis Cura autem communis bo
ni commissa est principibus habentibus
publicam auctoritatem et ideo eis
solis licet malefactores occi
dere non autem privatis personis Quid Ad
i.m dicendum quod ille aliquid facit cuius auctori
tate fit ut patet per Dionysium iii cae
lestis hierarchiae Et ideo Augustinus dicit i de
civitate dei Non ipse occidit qui

15 misterium debet iubenti sicut admini

ministerium dei iudicis sicut admi
nistri gladijs utentis. Unde illi
qui occiderunt corpus et annos
commendato domini non hoc fecisse ipsi
uidentur sed ipsorum ille cuius auc
toritate fecerunt sicut et miles interficit
hostem auctoritate principis et minister la
tronem auctoritate iudicis. ¶ Ad secundum dicendum quod
bestia naturaliter est distincta ab homine
unde super hoc non requiritur aliquod
iudicium an sit occidenda si sit sil
uestris; si uero sit domestica requi
ritur iudicium non propter ipsam
sed propter dampnum domini. Sed homo pecca
tor non est naturaliter distinctus ab
hominibus iustis, et ideo indiget pub
lico iudicio ut discernatur an sit
occidendus propter communem salutem.
¶ Ad tertium dicendum quod facere aliquid ad utili
tatem communem quod nulli nocet hoc est
licitum cuilibet priuate persone. Si uero
sit cum nocumento alterius hoc non debet
fieri nisi secundum iudicium eius ad quem
pertinet existimare quid sit subtrahen
dum partibus pro salute totius. ¶
Ad nonum sic proceditur. Videtur quod male
factorem occidere liceat clericis.
Clerici enim precipue debent implere
quod apostolus dicit i ad corinthios iiij. Imi
tatores dei estote sicut et ego
christi; per quod nobis iubetur ut deum
et sanctos eius imitemur. Sed ipse
deus quem colimus occidit malef
actores, secundum illud psalmi: Qui percussit
egiptum cum primogenitis eorum.
Moyses etiam a leuitis fecit inter
fici xxiij milia hominum propter ado
rationem uituli, ut habetur exodi
xxxij. Et phinees sacerdos in
terfecit israhelitam coeuntem
cum madianitide, ut habetur exodi
xxv. Samuel etiam interfecit an
ag regem amalech, et helyas
sacerdotes baal, et mathathias
eum qui ad sacrificandum accessit.

Et in nouo testamento petrus
ananiam et saphiram. Ergo uidetur quod
etiam clericis liceat occidere malefa
ctores. ¶ Preterea potestas spiritualis
est maior quam temporalis et deo co
niunctior. Sed potestas temporalis licite
malefactores occidit tanquam dei
minister, ut dicitur ro. xiij. Ergo mul
to magis clerici qui sunt dei mi
nistri spiritualem potestatem habentes
licite possunt malefactores occidere.
¶ Preterea quicumque licite suscipit aliquod
officium licite potest exercere
que ad officium illud pertinent. Sed officii
principis terre est malefactores
occidere, ut dictum est. Ergo clerici qui
sunt terrarum principes licite pos
sunt occidere malefactores. ¶ Sed
contra est quod dicitur i thimo. iij. Oportet episcopum
sine crimine esse, non uinolentum, non
percussorem. ¶ Respondeo dicendum quod non licet
clericis occidere duplici ratione. Primo
quidem quia sunt deputati clerici ad
altaris ministerium, in quo representatur
passio christi occisi qui cum percuteretur
non repercutiebat, ut dicitur i
pe. ij. Et ideo non competit ut cle
rici sint percussores aut occiso
res. Debent enim ministri suum
dominum imitari, secundum illud eccli. x. Secundum iu
dicem populi sic et ministri eius. Alia
ratio est quia clericis committitur minis
terium noue legis, in qua non deter
minatur pena occisionis uel mu
tilationis corporalis; et ideo ut sint
idonei ministri noui testamenti
debent a talibus abstinere. ¶ Ad
primum ergo dicendum quod deus uniuersaliter in omnibus
operatur que recta sunt, in unoquoque ta
men secundum eius congruentiam. Et ideo
unusquisque debet deum imitari
in hoc quod sibi specialiter congruit. Unde
licet deus corporaliter etiam male
factores occidat, non tamen oportet quod

omnes illos cum intenderent. Pe-
trus autem non propria auctoritate in
manu Ananiam et Saphiram in-
terfecit sed magis divinam sententiam
de eorum morte promulgavit. Sa-
cerdotes autem vel levite veteris
testamenti erant ministri veteris le-
gis secundum quam pene corporales infli-
gebantur. Et ideo etiam eos occidere
propria manu congruebat. Ad iii^m dicendum
quod ministerium clericorum est in melio-
ribus ordinatum quam sint corporales
occisiones scilicet in illis que pertinent
ad salutem spiritualem, et ideo non congru-
it quod minoribus se ingerant. Ad
iiii^m dicendum quod prelati ecclesie accipiunt
officia principum terre non ut ipsi
iudicium sanguinis exerceant per se ipsos
sed quod eorum auctoritate per alios exerceatur.

Ad v^m sic proceditur. Videtur quod alicui
liceat se ipsum occidere. Homi-
cidium enim est peccatum in quantum iustitie
contrariatur. Sed nullus potest sibi ipsi
iniustitiam facere. Ut probatur in v
Ethicorum. Ergo nullus peccat occide-
ndo se ipsum. Preterea occidere male-
factores licet habenti publicam
potestatem. Sed quandoque ille qui habet
publicam potestatem est malefactor.
Ergo licet ei occidere se ipsum. Preterea
licitum est quod aliquis spontanee minus
periculum subeat ut maius periculum
vitet sicut licitum est quod aliquis etiam
sibi ipsi amputet membrum putridum
ut totum corpus salvet. Sed quandoque
aliquis per occisionem sui ipsius vitat
maius malum ut miseram vitam vel
turpitudinem alicuius peccati. Ergo licet
alicui occidere se ipsum. Preterea Sam-
son se ipsum interfecit ut habetur
Iudicum xvi qui tamen connumeratur inter
sanctos ut patet Hebr. xi. Ergo li-
citum est alicui occidere se ipsum. Preterea
ii Machab. xiiii dicitur quod Razi-
as quidam se ipsum interfecit eli-
gens nobiliter mori potius quam
subditus fieri peccatoribus et contra
natales suos iniuriis agi. Sed
nihil quod nobiliter fit et fortiter
est illicitum. Ergo occidere se ipsum non est
illicitum. Sed contra est quod Augustinus dicit
i de Civitate Dei: restat ut de homine
intelligamus quod dictum est non occi-
des nec alterum ergo nec te. Neque enim aliud
quam hominem occidit qui se ipsum occidit.
Respondeo dicendum quod se ipsum occidere est
omnino illicitum triplici ratione. Primo quidem
quia naturaliter quelibet res se ipsam a-
mat et ad hoc pertinet quod quelibet
res naturaliter conservat se in esse et
corrumpentibus resistit quantum potest.
Et ideo quod aliquis se ipsum occidat est contra
inclinationem naturalem et contra caritatem
qua quilibet debet se ipsum diligere.
Et ideo occisio sui ipsius semper est peccatum
mortale ut pote contra naturalem legem
et contra caritatem existens. Secundo quia
quelibet pars id quod est est totius. Quilibet
autem homo est pars communitatis et ita id quod
est est communitatis. Unde in hoc quod se
ipsum interficit iniuriam communitati facit
ut patet per Philosophum in v Ethicorum. Tertio
quia vita est quoddam donum divinitus
homini attributum et eius potestati sub-
iectum qui occidit et vivere facit.
Et ideo qui se ipsum vita privat in De-
um peccat sicut qui alienum servum
interficit peccat in dominum cuius est
servus et sicut peccat ille qui
usurpat sibi iudicium de re sibi
non commissa. Ad solum enim Deum
pertinet iudicium mortis et vite.
Ad i^m ergo dicendum quod homicidium est peccatum
non solum quia contrariatur iustitie
sed etiam quia contrariatur caritati quam habere
debet aliquis ad se ipsum, et ex hac
parte occisio sui ipsius est peccatum

perpetratorem a se ipsum perpetratorem a dignitate et addit hoc Romanorum proprium esse pro patria adversus ¶

Ad ij dicendum quod ille qui habet publicam potestatem potest licite malefactorem occidere propter hoc quia potest de eo iudicare. Nullus autem est iudex sui ipsius. Unde non licet habenti publicam potestatem se ipsum occidere propter quodcumque peccatum, licet tamen ei se committere iudicio aliorum.

¶ Ad iij dicendum quod homo constituitur dominus sui ipsius per liberum arbitrium et ideo licite potest homo de se ipso disponere quantum ad ea que pertinent ad hanc vitam que hominis libero arbitrio regitur. Sed transitus de hac vita ad aliam feliciorem non subiacet libero arbitrio hominis sed potestati divine et ideo non licet homini se ipsum interficere ut ad feliciorem transeat vitam. Similiter etiam nec ut miserias quaslibet presentis vite evadat quia ultimum malorum huius vite et maxime terribile est mors ut patet per philosophum in iij ethicorum et ita inferre sibi mortem ad alias huius vite miserias evadendas est maius malum assumere ad minoris mali vitationem. Similiter etiam non licet se ipsum occidere propter aliquod peccatum commissum tum quia in hoc sibi maxime nocet quod sibi adimit necessarium penitentie tempus tum etiam quia malefactorem occidere non licet nisi per modum publice potestatis. Similiter etiam non licet mulieri se ipsam occidere ne ab alio corrumpatur quia non debet in se committere crimen maximum quod est sui ipsius occisio ut vitet minus crimen alienum. Non enim est crimen mulieris per violentiam violate si consensus non assit quia non inquinatur corpus nisi de consensu mentis ut Lucia dixit. Constat autem minus esse peccatum fornicationem vel adulterium quam homicidium et precipue sui ipsius quod est gravissimum quia sibi ipsi nocet cui maximam dilectionem debet. Est etiam periculosissimum quia non restat tempus ut per penitentiam expietur. Similiter etiam nulli licet se ipsum occidere ob timorem ne consentiat in peccatum quia non sunt facienda mala ut veniant bona vel ut vitentur mala presertim minora et minus certa. Incertum est enim an aliquis in futurum consentiat peccato, potens enim est deus hominem quacumque temptatione superveniente liberare.

¶ Ad iiij dicendum quod sicut Augustinus dicit i de civitate dei non Samson excusatur aliter quod se ipsum cum hostibus ruina domus oppressit nisi quia latenter spiritus hoc iusserat qui per illum miracula faciebat et eandem rationem assignat de quibusdam sanctis feminis que tempore persecutionis se ipsas occiderunt quarum memoria in ecclesia celebratur.

¶ Ad v dicendum quod ad fortitudinem pertinet quod ab alio mortem pati non refugiat propter bonum virtutis et ut vitet peccatum, sed quod aliquis sibi ipsi inferat mortem ut vitet mala penalia habet quidem quandam speciem fortitudinis propter quod quidam se ipsos interfecerunt estimantes se fortiter agere de quorum numero Razias fuit. Non tamen est vera fortitudo sed magis quedam mollicies animi non valentis mala penalia sustinere ut patet per philosophum iij ethicorum et Augustinum i de civitate dei.

Ad vj sic proceditur. Videtur quod liceat aliquo casu interficere innocentem. Divinus enim timor non manifestatur per peccatum quin magis timor domini expellit peccatum ut dicitur Ecclesiastici i. Sed Abraham commendatus est quod timuit dominum quia voluit interficere filium innocentem, ergo potest aliquis interficere innocentem sine peccato. Preterea in genere peccatorum que contra proximum committuntur

tuitur tanto vt aliquis esse magis
peccator quanto magis nocumentum infert
ei magis peccatur. Item occisio plus
nocet peccatori quam innocenti qui de
miseria huius vite ad celestem
gloriam transit cum moritur. Item quod licet
ac in aliquo casu occidere peccatorem
multo magis licet occidere inno
centem uel iustum. Questio. Item illud quod
fit secundum ordinem iusticie non est pec
catum. Sed quandoque cogitur aliquis secundum or
dinem iusticie occidere innocentem.
Puta cum iudex qui debet secundum al
legata iudicare condempnat aliquem
certe cum quod sit innocens per fal
sos testes conuictum et sic iniuste
qui iuste condempnatum occidit ob
ediens iudici. Item quod absque pec
cato potest aliquis occidere innocentem.
Questio. Sed contra est quod dicitur Exodi xxiij
Innocentem et iustum non occides.
Questio. Responsio dicendum quod homo dupliciter
considerari potest. Uno modo secundum se. Alio
modo per comparationem ad aliud. Secundum se quidem
considerando hominem nullum occi
dere licet quia in quolibet etiam peccatore
debemus amare naturam
quam deus fecit quam peccatum
corrupit. Sed sicut supra dictum
est occisio peccatoris fit licita per
comparationem ad bonum commune quod per peccatum
corrumpitur. Vita autem iustorum
est conseruatiua et promotiua boni com
munis quia ipsi sunt principalior pars
multitudinis. Et ideo nullo modo licet oc
cidere innocentem. Questio. Ad primum ergo dicendum
quod deus habet dominium mortis et
vite. Eius enim ordinatione mo
riuntur et peccatores et iusti.
Et ideo ille qui mandato dei oc
cidit innocentem talis non pec
cat sicut nec deus cuius est exe
cutor. Et ostenditur deum timere eius
mandatis obediens. Questio. Ad secundum dicendum quod
in pensando grauitatem peccati magis

est considerandum id quod est per se quam
illud quod est per accidens. Unde ille
qui occidit iustum grauius peccat
quam ille qui occidit peccatorem. Primo
quidem quia nocet ei quem plus
diligere debet et ita magis contra ca
ritatem agit. Secundo quia iniuriam infert
ei qui est magis dignus et ita
magis contra iusticiam agit. Tertio quia
priuat communitatem maiori bono. Quarto quia
se magis deum contempnit. Secundum illud Luce
x. Qui vos spernit me spernit. Quod
autem iustus occisus ad gloriam perdu
citur a deo per accidens se habet ad oc
cisionem. Questio. Ad tertium dicendum quod iudex
si scit aliquem esse innocentem qui
falsis testibus conuincitur debet dili
gentius examinare testes ut inue
niat occasionem liberandi in
nocentem, sicut Daniel fecit. Si
autem hoc non potest debet eum ad superio
rem remittere iudicandum. Si autem
nec hoc potest non peccat secundum allegata
sententiam ferens quia non ipse occi
dit innocentem sed illi qui eum asserunt
nocentem. Minister autem iudicis condem
pnantis innocentem si sententia intolle
rabilem errorem contineat non debet
obedire, alias excusarentur carni
fices qui martyres occiderunt.
Si uero non contineat manifestam ini
usticiam non peccat preceptum exequen
do quia ipse non habet discutere superi
oris sententiam nec ipse occidit inno
centem sed iudex cuius ministerio adhibetur.

Articulus vij. Sequitur vtrum liceat aliquem occidere aliquem se de
fendendo. Dicit enim Augustinus ad
Publicolam De occidendis hominibus
ne ab eis quisque occidatur non mihi
placet consilium nisi forte sit miles
aut publica functione teneatur
ut non pro se hoc faciat sed pro aliis
accepta legitima potestate si eius
congruat persone. Sed ille qui se de

fendendo occidit aliquem, ad hoc intendit ne ipse ab eo occidatur, quod hoc videtur esse illicitum. ¶ Quod Augustinus in libro de libero arbitrio dicit: quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt qui pro hiis rebus quas contempni oportet humana cede polluti sunt? Eas autem res dicit esse contempnendas quas homines inviti amittere possunt, ut ex premissis patet. Horum autem est vita corporalis. Ergo pro conservanda vita corporali nulli licitum est hominem occidere. ¶ Quod Nycolaus papa dicit et habetur in decretis d. l. de clericis quibus consuluisti, scilicet qui se defendendo paganum occiderunt, si postea per penitenciam possunt ad pristinum statum redire aut ad altiorem ascendere, scito nos nulla occasione dare nec ullam tribuere licentiam eis quemlibet hominem quolibet modo occidendi. Sed ad precepta moralia servanda tenentur communiter clerici et laici. Ergo etiam laicis non est licitum occidere aliquem se defendendo. ¶ Quod homicidium est gravius peccatum quam simplex fornicatio vel adulterium. Sed nulli licet committere simplicem fornicationem vel adulterium vel quodcumque aliud peccatum mortale pro conservatione proprie vite, quia vita spiritualis preferenda est corporali. Ergo nulli licet defendendo se ipsum occidere ut propriam vitam conservet. ¶ Quod si arbor est mala et fructus, ut dicitur Matthei vii. Sed ipsa defensio sui videtur esse illicita, secundum illud Romanorum xii: Non vos defendentes karissimi. Ergo et occisio hominis exinde procedens est illicita. ¶ Sed contra est quod Exodi xxii dicitur: Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. Sed multo magis licitum est defende-

re propriam vitam quam propriam domum. Ergo etiam si aliquis occidat aliquem pro defensione vite sue non erit reus homicidii. ¶ Respondeo dicendum quod nichil prohibet unius actus esse duos effectus, quorum alter solum sit in intentione, alius vero sit preter intentionem. Morales autem actus recipiunt speciem secundum id quod intenditur, non autem ab eo quod est preter intentionem, cum sit per accidens, ut ex superdictis patet. Ex actu igitur alicuius se ipsum defendentis duplex effectus sequi potest: unus quidem conservatio vite proprie, alius autem occisio invadentis. Actus igitur huiusmodi ex hoc quod intenditur conservatio proprie vite non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale quod se conservet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi si non sit proportionatus fini. Et ideo si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur maiori violentia quam oporteat, erit illicitum. Si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum iura vim vi repellere licet cum moderamine inculpate tutele. Nec est necessarium ad salutem ut homo actum moderate tutele pretermittat ad evitandum occisionem alterius, quia plus tenetur homo providere vite sue quam vite aliene. Sed quia occidere hominem non licet nisi publica auctoritate propter bonum commune, ut ex superdictis patet, illicitum est quod homo intendat occidere hominem ut se ipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens occidere hominem ad sui defensionem refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes et in ministro iudicis pugnante contra latrones. Quamvis et isti etiam peccent si privata

libidine moveantur. ¶ Ad primum ergo
dicendum quod auctoritas Augustini
intelligenda est in eo casu quo
quis intendit occidere hominem ut
se ipsum a morte liberet. Vel in quo
etiam casu intelligitur auctoritas illa
dicta contra deliberato arbitrio.
Unde signanter dicit in premissis verbis
in quo designatur intentio. Et per
hoc patet solutio ad ij. ¶ Ad iij dicendum
quod irregularitas consequitur actum
homicidii etiam si sit absque peccato
ut patet in iudice qui iuste
aliquem condempnat ad mortem. Et propter
hoc clericus etiam si se defendendo
interficiat aliquem irregularis est
quamvis non intendat occidere sed se
ipsum defendere. ¶ Ad iiij dicendum quod
actus fornicationis vel adulterii non
ordinatur ad conservationem humane vite
ex necessitate sicut actus ex quo
quandoque sequitur homicidium. ¶ Ad v dicendum
quod ibi prohibetur defensio que est
cum livore vindicte. Unde glosa
ibi dicit. Non vos defendentes
id est non sitis referientes adversarios. Hec ille. ¶ Articulus viij.

Ad viij sic proceditur. Videtur quod qui
casualiter occidit hominem
incurrat homicidii reatum. Legitur
enim Gen. iiij quod Lamech
credens interficere bestiam interfecit hominem et reputatum est
ei ad homicidium. Ergo reatum homicidii
incurrit qui casualiter
hominem occidit. ¶ Praeterea Exodi
xxi dicitur quod si quis percusserit
mulierem pregnantem et abortivum
fecerit si mors eius fuerit subsecuta
reddet animam pro anima. Sed hoc
potest fieri absque intentione occisionis.
Ergo homicidium casuale
habet homicidii reatum. ¶ Praeterea in
decretis di. l. inducuntur plures
canones in quibus casualia
homicidia puniuntur. Sed pena
non debetur nisi culpe. Ergo ille
qui casualiter occidit hominem incurrit
homicidii culpam. ¶ Sed contra est quod Augustinus
dicit ad Publicolam. Absit ut
ea que propter bonum et licitum
facimus si quid preter nostram voluntatem
cuiquam mali acciderit nobis
imputetur. Sed contingit quandoque ut propter
bonum aliquid facientibus homicidium
sequatur casualiter. Ergo non imputatur facienti
ad culpam. ¶ Respondeo dicendum quod secundum Philosophum
in ij Physicorum casus est causa agens
preter intentionem. Et ideo ea
que casualia sunt simpliciter loquendo
non sunt intenta neque voluntaria.
Et quia omne peccatum est voluntarium
secundum Augustinum inde est quod casualia
in quantum huiusmodi non sunt peccata. Contingit
tamen quod id quod non est actu et per se volitum
vel intentum esse per accidens volitum
et intentum secundum quod causa per accidens
dicitur removens prohibens. Unde
ille qui non removet ea ex quibus
sequitur homicidium si debeat removere
erit quodammodo homicidium
voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter.
Uno modo quando dans operam rebus
illicitis quas vitare debebat homicidium
incurrit. Alio modo quando non
adhibet debitam sollicitudinem
et ideo secundum iura si aliquis det operam rei
licite debitam diligentiam adhibens
et ex hoc homicidium sequitur non incurrit
homicidii reatum. Si vero det operam
rei illicite vel etiam dans operam
rei licite non adhibens diligentiam
debitam non evadit homicidii
reatum si ex eius opere mors hominis
consequatur. ¶ Ad primum ergo dicendum quod Lamech
non adhibuit sufficientem diligentiam
ad homicidium vitandum et ideo
reatum homicidii non evasit. ¶
Ad ij dicendum quod ille qui percutit mulierem

pregnante dat operam rei illicite et ideo si sequatur mors vel mutilatio, ut puerperium animati, non effugiet homicidii crimen. Preterea in casuali percussione imputatur sibi quod mors sequatur. Q. Ad hoc dico quod secundum rationes supradictas imputatur casus hijs qui casualiter occidunt dantes operam rei illicite vel non adhibentes diligentiam debitam. R.

Deinde considerandum est de peccatis aliarum iniuriarum que in persona committuntur. Et circa hoc queritur primo de mutilatione membrorum, 2o de verberatione, 3o de incarceratione. Circa primum peccatum huius iniurie aggravatur ex hoc quod committitur in persona coniuncta alij. R. Q. primo ad primum.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod mutilare aliquem membro nullo modo possit esse licitum. Damascenus enim dicit in 2o libro c. 4 peccatum committitur ex hoc quod recedit ab eo quod est secundum naturam in id quod est contra naturam. Sed secundum naturam a deo institutum est quod corpus hominis sit integrum membris. Contra naturam est quod sit membro diminutum. Ergo mutilare aliquem membro semper videtur esse peccatum. Q. 2o. Sicut se habet tota anima ad totum corpus, ita se habent partes anime ad partes corporis, ut dicitur in 2o de anima. Sed non licet aliquem privare anima occidendo eum nisi publica potestate. Ergo etiam non licet aliquem mutilare membro nisi forte secundum publicam potestatem. Q. 3o. Salus anime preferenda est saluti corporali. Sed non licet aliquem mutilare se membro propter salutem anime. Puniuntur enim secundum statuta concilij qui se castraverunt propter castitatem servandam. Ergo propter nullam aliam causam licet aliquod membrum mutilare. Q. Sed contra est quod dicitur Exodi 21: oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede. Q. Respondeo dicendum quod cum membrum aliquod sit pars totius humani corporis, est propter totum sicut imperfectum propter perfectum. Unde disponendum est de membro humani corporis secundum quod expedit toti. Membrum autem humani corporis per se quidem utile est ad bonum totius corporis. Per accidens tamen potest contingere quod sit nocivum, puta cum membrum putridum est totius corporis corruptivum. Si igitur membrum sanum fuerit et in sua naturali dispositione consistens, non potest precidi absque totius hominis detrimento. Sed quia ipse totus homo ordinatur ut ad finem ad totam communitatem cuius est pars, sicut supra dictum est, potest contingere quod abscisio membri, etsi vergat in detrimentum totius corporis, ordinatur tamen ad bonum communitatis, in quantum alicui infertur in penam ad cohibitionem peccatorum. Et ideo sicut per publicam potestatem aliquis licite privatur totaliter vita propter aliquas maiores culpas, ita etiam privatur membro propter aliquas culpas minores. Hoc autem non est licitum alicui private persone, etiam volente illo cuius est membrum, quia per hoc fit iniuria communitati cuius est ipse homo et omnes partes eius. Si vero membrum propter putredinem sit totius corporis corruptivum, tunc licitum est de voluntate eius cuius est membrum putridum precidere propter salutem totius corporis, quia unicuique commissa est cura proprie salutis. Et eadem ratio est si fiat voluntate eius ad quem pertinet curare de salute eius qui habet membrum corruptum. Aliter autem aliquem membro mutilare est omnino illicitum.

¶ Ad i q° dd' q nichil qtn
d q est qtra qtinulare natam
esse ß natam ulez sic mors
et corrupcio in rebus naturalibus
est q qtinulare nam eius q
corrumpitur cu tn sit ß natam
ulem et silr mutilare aliq
membro / et si sit qt natam q
tinulare corporis eius q muti
latur · est tn ß naturalem
cum ordinatione ad bonum comune
¶ Ad ii dd' q tota hois uita no
ordinatur ad ad̄ ppriam unius ho
mis · ß ad ppriam tocius oia que
sut hominis ordinatur · Et io
puare aliq uita i nullo casu p
tinet ad aliq nisi ad publicam
potestatem cui committitur procuratio
boni comunis · ß priuacio membri pt
ordinari ad ppriam salute unius
hois · et io i aliquo casu pt ad
ipsum ptinere ¶ Ad iii dd' q me
brum no est pscidendum ppt cor
porum salute tocius n qn aliter
toti subueniri no pt · saluti aut
spuali sp pt aliter subueniri
q p membri psicione · q̄ peccatum
tamen subiacet uolutati · et ideo
i nullo casu licz membrum pscidere
ppt quodcumq peccatum uitadum · Unde
Crisostomus exponens illud Mt
xix · Sunt eunuchi qui se ipsos ca
strauerunt ppter regnum celorum
dicit no membrorum abscisione
ß malarum cogitacionum interemptione
maledictioni n est obnoxius qui
membrum abscidit · et eni qui homi
cide sut talia psumunt · Et post
ea subdit nz concupia mansuecor
ita fit · ß molestior · aliunde eni
ht fontes sperma q in nobis est
et precipue a pposito incontinenti et
mente negligente · n' ita abscis
io membri comprimit temptaciones

ut cogitacionis frenum ¶ Circa sed'
Ad ii sic proceditur · ui q no
liceat patribus uerberare
filios aut dnis suos · Dicit
eni apls ad ephesios vi · Vos
patres nolite ad iracundiam prouo
care filios uros · Et
infra subdit uos dni eade
facite seruis remittentes minas
ß ppt uerba aliqui ad iracundiam
prouocantur · et eciam minis · Ergo
nec patres filios nec dni
suos debet uerberare ¶ Pht
3° x° ethi · dicit sermo paternus
habet sola monicionem no aut coaccio
nem · ß queda coaccio est uerba
q° pntibus licet filios uerberare
¶ Ad iii · Amonicionem licet alii di sp
lina impendere · ß eorum ptinet ad
alios spuales ut supra dictum est
Si q° pntibus licet ppt discip
linam filios uerberare · pri racione et
licebit licebit qlibz uerberare q
pt esse falsum q° et ¶ Sz
q est q dr Prouerbiorum xiii · Qui
parcit uirge odit filium suum · Et infra xx
xiiii · Nolite subtrahere a puero di
sciplinam · Si eni percusseris eum
uirga no morietur · tu uirga percute
eum et animam eius de inferno
liberabis · Et eccl' xxxiii dicitur · Seruo
maliuolo tortura et compedes ¶
Ro dd' q per uerberacionem nocum
tu quoda infertur corpori eius qui
uerberatur · aliter tn q in mutila
cione · na mutilacio tollit cor
poris integritatem · uerberacio uero
tantumodo afficit sensum dolorem
Unde multo minus nocumentum
est q membri mutilacio · Nocu
mentum aut inferre alicui no licz
nisi per modum pene ppt iusti
ciam · Nullus aut iuste punit

aliquem nisi sit eius dicioni sub
iectus ¶ Et ideo verberare aliquem
non licet nisi habenti potestatem aliquam
super illum qui verberatur et quia
filius subditur potestati patris et ser
vus potestati domini licite potest
verberare filium pater et dominus ser
vum causa correctionis et disci
pline ¶ Ad .i. ergo dicendum quod cum ira
sit appetitus vindicte principa
liter ira cum aliquis se repu
tat lesum iniuste ¶ Et quamvis apostolus
in epistola ad Ephesios vi et ad Colossenses iii quod patribus
interdicat ne filios ad iracundiam
provocent non prohibet quin filios ver
berent causa discipline sed quod non
immoderate eos affligant verberibus
¶ Et non interdicit dominis quin remit
tant servis minas potest dupliciter intel
ligi Uno modo ut remisse mini
is utantur quod pertinet ad moderationem
discipline Alio modo ut aliquis non
semper impleat quod comminatus est quod
pertinet ad hoc quod iudicium misericordiae quo
comminatus est penam quandoque remis
sionis misericordia temperetur ¶ Ad ii dicendum
quod potestas maiorem debet habere coerci
onem sicut autem civitas est perfecta
communitas ita princeps civitatis habet
perfectam potestatem coherceendi et ideo
potest infligere penas irreparabiles scilicet
occisionis vel mutilationis Pater
autem et dominus qui preest familie
domestice que est imperfecta communitas
~~in imperfecta autem~~ habet imperfectam
potestatem cohercendi scilicet leviores
penas que inferunt vel reparabile non
inferunt et huiusmodi est verberatio ¶ Ad
iii dicendum quod exhibere disciplinam
volenti cuilibet licet sed disipli
nam nolenti adhibere est solum eius
cui alicuius cura committitur et ad hoc
pertinet aliquem verberibus castigare ¶

Ad iiii sic proceditur videtur quod non li
ceat aliquem hominem incarcera
re actus enim est malus ex genere
qui cadit super indebitam materiam
ut supra dictum est sed homo habens natura
lem arbitrii libertatem est indebi
ta materia incarcerationis que liber
tati repugnat ergo illicitum est ali
quem incarcerare ¶ Praeterea humana iu
sticia regulari debet ex divina sed
sicut dicitur Eccli xv deus reliquit ho
minem in manu consilii sui ergo videtur
quod non est aliquis cohercendus vinculis
vel carcere ¶ Praeterea nullus est cohi
bendus nisi ab opere malo a quo qui
libet licite potest alium impedire Si ergo
incarcerare aliquem esset licitum ad
hoc quod cohibeatur a malo cuilibet esset
licitum aliquem incarcerare quod patet es
se falsum ergo et primum ¶ Sed contra est quod
Levitici xxiiii legitur quidam missus
in carcerem fuisse propter peccatum blas
phemie ¶ Respondeo dicendum quod in bonis cor
poris tria per ordinem considerantur primo
quidem integritas corporis substantie cui
detrimentum affertur per occisionem
vel mutilationem secundo delectatio
vel quies sensus cui opponitur
verberatio vel quodlibet sensum
dolore afficiens tertio motus et usus
membrorum qui impeditur per ligationem
vel incarcerationem seu quamcumque deten
tionem Et ideo incarcerare aliquem
vel qualitercumque detinere est illicitum
nisi fiat secundum ordinem iusticie aut
in penam aut ad cautelam alicuius
mali vitandi ¶ Ad i ergo dicendum quod homo
qui abutitur potestate sibi data
meretur eam amittere et ideo homo qui
peccando abusus est libero usu
suorum membrorum conveniens est incar
cerationis materia ¶ Ad ii dicendum quod
deus quandoque secundum ordinem sue sapie
ntie peccatores cohibet ne possint

peccata implere. Sic ergo Job v. c. dis
sipat cogitationes malignorum ne
possent implere manus eorum que ce
perant. quia non eos permittit quod
volunt agere. et sic secundum humanam
iusticiam non comparabilibus culpis homi
nes incurrunt. Sic per aliquibus.
Quidam dicunt quod detinere hominem ad
horam ab aliquo opere illicito sta
tuendo cautelis licet sicut cum
aliquis detinet aliquem ne se pre
cipitet vel ne alium feriat. Sed sim
pliciter aliquem includere vel ligare
ad eum solum pertinet qui habet dispo
nere vel de actibus et vita alterius
qui autem peccati impedit non solum a
malis sed etiam a bonis agendis.

Aliud sic proceditur vii. quod p
peccatum non aggravetur ex hoc quod p
dicte iniurie inferuntur in personas
aliquas coniunctas. huius enim iniurie ha
bet rationem peccati quia nocumentum
alicui infertur contra eius volunta
tem. Sed magis est quam homo volun
tatem malam quod in persona propriam
infert quam quod infertur in perso
na coniunctam. ergo iniuria illata in
persona coniuncta est minor. Quia in
sacra scriptura precipue reprehendu
tur qui pupillis et viduis in
iurias inferunt. Unde dicitur Ex
xxii. Non despicies preces
pupilli nec viduam si effundat lo
quelam gemitus. Sed vidua et pu
pillus non sunt persone alicui con
iuncte. ergo ex hoc quod infert iniuria
personis coniunctis non aggravatur peccatum.
Quia Item persona coniuncta habet pro
priam voluntatem sicut et principalis
persona. Unde potest ad ei esse vo
luntarium quod est contra voluntatem principalis
persone. Sicut patet in adulterio quod
placeat uxori et displiceat viro
Sed huius iniurie habet rationem peccati pro
ut consistit in involuntaria commuta

tione. ergo huius iniurie minus habet
de ratione peccati. Quia Sed contra est quod Deut
xxviii. ad exaggerationem dicitur
filii tui et filie tue tradentur alii
populo videntibus oculis tuis. Quia Re
spondeo dicendum quod quanto aliqua iniuria in plures re
dundat ceteris paribus tanto gravius
est peccatum. et inde est quod gravius
peccatum est si aliquis percutiat principem
quam personam privatam quia redundat in
iniuriam totius multitudinis ut supra
dictum est. Cum autem infertur iniuria
in aliquam personam coniunctam alii quocumque
iniuria illa pertinet ad duas personas
Et ideo ceteris paribus ex hoc ipso aggra
vatur peccatum. Potest tamen contingere quod se
cundum aliquas circumstantias sit gravius peccatum
quod fit contra personam nulli coniunctam vel
propter dignitatem persone vel propter
magnitudinem nocumenti. Quia Ad primum ergo
dicendum quod iniuria illata in persona coniunc
tam minus est nociva persone cui
coniungitur quam si in ipsam immediate in
ferretur. et ex hac parte est minus
peccatum. Sed hoc totum quod pertinet ad iniuri
am persone cui coniungitur superaddi
tur peccato quod quis incurrit ex eo quod aliam
personam per se ledit. Quia Ad secundum dicendum
quod iniurie illate in viduas et pupil
los magis exaggerantur tum quia ma
gis opponuntur misericordie tum quia idem no
cumentum huius personis inflictum
est eis gravius quia non habent re
levatorem. Quia Ad tertium dicendum quod per hoc quod
uxor voluntarie consentit in adulte
rium minoratur quidem peccatum et iniuria
ex parte ipsius uxoris. gravius enim
esset si ... adulter violenter
eam opprimeret. non tamen per hoc tolli
tur iniuria ex parte viri. quia uxor
non habet potestatem sui corporis sed vir.
ut dicitur i. ad Cor. vii. Et eadem ratio
est in similibus. De adulterio tamen quod non so
lum iustitie sed etiam castitati oppo

Item alia que de furto peccato

q. xvi

infertur nonum preceptum in rebus

est locus inferius agendi dicturum de rapina. Sequitur 4o ea

Deinde considerandum est de peccatis iusticie oppositis per que infertur nocumentum proximo in rebus scilicet de furto et rapina. Et circa hoc queruntur xi. Primo utrum naturalis sit homini possessio exteriorum rerum. Secundo utrum licitum sit quod aliquis rem aliquam possideat quasi propriam. Tercio utrum furtum sit occulta acceptio rei aliene. Quarto utrum rapina sit species peccati differens a furto. Quinto utrum omne furtum sit peccatum. Sexto utrum furtum sit peccatum mortale. Septimo utrum liceat furari in necessitate. Octavo utrum omnis rapina sit peccatum mortale. Nono utrum rapina sit gravius peccatum quam furtum. Circa primum sic proceditur

Ad primum sic proceditur videtur quod non sit naturalis homini possessio exteriorum rerum. Nullus enim debet sibi attribuere quod dei est. Sed dominium omnium creaturarum est proprie dei secundum illud psalmi: domini est terra etc. ergo non est naturalis homini rerum possessio.

Item Basilius exponens verbum divitis dicentis Luce xii: Congregabo omnia que nata sunt michi et bona mea dicit: dic michi que tua unde ea sumens in vitam tulisti. Sed ea que homo possidet naturaliter potest aliquis dicere esse sua. Ergo homo non possidet naturaliter exteriora bona.

Item sicut Ambrosius dicit libro de trinitate: dominus nomen est potestatis. Sed homo non habet potestatem super res alienas seu exteriores. Nichil enim potest circa earum naturam immutare. Ergo possessio exteriorum rerum non est homini naturalis.

Sed contra est quod dicitur in psalmo: omnia subiecisti sub pedibus eius scilicet hominis.

Respondeo dicendum quod res exterior potest dupliciter considerari. Uno modo quantum ad eius naturam que non subiacet humane potestati sed solum divine cui omnia ad nutum obediunt. Alio modo quantum ad usum ipsius rei. Et sic habet homo naturale dominium exteriorum rerum quia per rationem et voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem quasi propter se factis. Semper enim imperfectiora sunt propter perfectiora ut supra habitum est. Et ex hac ratione philosophus probat i. Politice quod possessio rerum exteriorum est homini naturalis. Hoc autem naturale dominium super ceteras creaturas quod competit homini secundum rationem in qua ymago dei consistit manifestatur in ipsa hominis creatione Genesis i ubi dicitur: Faciamus hominem ad ymaginem et similitudinem nostram et presit piscibus maris etc.

Ad primum ergo dicendum quod deus habet principale dominium omnium rerum et ipse secundum suam providentiam ordinavit res quasdam ad corporalem hominis sustentacionem. Et propter hoc homo habet naturale rerum dominium quantum ad potestatem utendi ipsis.

Ad secundum dicendum quod dives ille reprehenditur ex hoc quod putabat exteriora bona esse principaliter sua quasi non accepisset ea ab alio scilicet a deo.

Ad tercium dicendum quod ratio illa procedit de dominio exteriorum rerum quantum ad naturas ipsarum quod quidem dominium soli deo convenit ut dictum est.

Ad secundum sic proceditur videtur quod non liceat alicui rem aliquam quasi propriam possidere. Omne enim quod est contra ius naturale est illicitum. Sed secundum ius naturale omnia sunt communia cui quidem communitati contrariatur possessionum proprietas. Ergo illicitum est cuilibet homini appropriare sibi aliquam rem exteriorem.

Item Basilius dicit exponens predictum verbum divitis: sicut qui preveniens ad spectacula prohiberet advenientes sibi appropriando quod ad communem usum ordinatur, tales sunt divites

qui communia que preoccupaverunt estimant sua esse / Sed illicitum esset secludere viam aliis ad potiendum communibus bonis homo quod illicitum est appropriare sibi aliquam rerum communium ¶ Preterea Ambrosius dicit et habetur in decretis distinctione xlvij c. Sicut hi. proprium nemo dicat quod est commune appellat autem communes res exteriores. sicut patet ex hiis que premittit ergo videtur illicitum esse quod aliquis appropriat sibi aliquam rem exteriorem ¶ Sed contra est quod Augustinus dicit in libro de heresibus. apostolici dicuntur qui se hoc nomine arrogantissime vocaverunt eo quod in suam communionem non recipiunt utentes coniugibus et res proprias possidentes quales habet catholica ecclesia / et monachos et clericos plurimos / Sed ideo isti heretici sunt quia se ab ecclesia separantes nullam spem putant eos habere qui utuntur hiis rebus quibus ipsi carent est ergo erroneum dicere quod non liceat homini propria possidere ¶ Respondeo dicendum quod circa rem exteriorem duo competunt homini quorum unum est potestas procurandi et dispensandi et quantum ad hoc licitum est quod homo propria possideat et est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria / Primo quidem quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid quod sibi soli competit quam aliquid quod est commune omnium vel multorum quia unusquisque laborem fugiens relinquit alteri id quod pertinet ad commune sicut accidit in multitudine ministrorum / Alio modo quia ordinatius res humane tractantur si singulis immineat propria cura alicuius rei procurande esset autem confusio si quilibet indistincte quelibet procuraret / Tertio quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur dum unusquisque re sua contentus est Unde videmus quod inter eos qui communiter et ex indiviso aliquid possident frequentius iurgia oriuntur

Aliud vero quod competit homini circa res exteriores est usus ipsarum et quantum ad hoc non debet homo habere res exteriores ut proprias sed ut communes ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitates aliorum Unde apostolus dicit i ad Thimotheum ult. divitibus huius seculi precipe facile tribuere communicare ¶ Ad primum ergo dicendum quod communitas rerum attribuitur iuri naturali non quia ius naturale dictat omnia esse possidenda communiter et nichil esse quasi proprium possidendum sed quia secundum ius naturale non est distinctio possessionum sed magis secundum humanum condictum quod pertinet ad ius positivum ut supra dictum est Unde proprietas possessionum non est contra ius naturale sed iuri naturali superadditur per adinventionem rationis humane ¶ Ad ii dicendum quod ille qui preveniens ad spectacula prepararet aliis viam non illicite ageret sed ex hoc illicite agit si preoccupans possessionem rei que a principio erat communis aliis communicat Peccat autem si alios ab usu illius rei indiscrete prohibeat Unde Basilius ibidem dicit cur tu habundas ille vero mendicat nisi ut tu bone dispensationis merita consequaris ille vero patientie premiis coronetur ¶ Ad iii dicendum quod cum Ambrosius dicit Nemo proprium dicat quod est commune loquitur de proprietate quantum ad usum Unde subdit plus quam sufficeret sumptui violenter obtentum est

Ad iii sic proceditur videtur quod non sit de ratione furti accipere rem alienam occulte Illud enim quod diminuit peccatum non videtur ad rationem peccati pertinere sed in occulto peccare pertinet ad diminutionem peccati. sicut e contrario ad exaggerationem peccati pertinet quod quidam dicitur Ysaie iii. peccatum suum sicut Zodoma predicaverunt nec absconderunt ergo non est de ratione furti occulta accep-

to rei alienę ¶ Respondeo. Ambrosius dicit et habetur in decretis distinctione xlvii. Sicut est criminis tenentis tollere quod tu possessione habundas indigentibus denegare. Quo sicut furtum consistit in acceptione rei alienę ita et in detentione eius ¶ Respondeo. homo in furtum ab alio accipere etiam quod suum est puta rem quam aput alium deposuit. vel que est ab eo iuste ablata non est quo ratione furti quod sit occulta acceptio rei alienę ¶ Contra quod est quod dicit Ysidorus v. libro ethimologiarum. Fur a furvo dictus est id est a fusco. nam noctis utitur tempore ¶ Ad quod dicit quod ad rationem furti tria requiruntur quorum primum quod sibi scilicet quod contra iusticie que unicuique tribuit quod suum est et ex hoc competit ei quod usurpat alienum. secundo non pertinet ad rationem furti quod distinguit a peccatis que sunt contra personam sicut ab homicidio et adulterio et secundum hoc competit furto quod sit circa rem possessam. Si quis enim accipiat id quod est alterius non quasi possessio sed quasi pars sicut si amputet membrum vel sicut persona coniuncta ut si auferat filiam vel uxorem non habet proprie rationem furti. Tercia differentia est que complet furti rationem scilicet ut occulte usurpetur alienum et secundum hoc propria ratio furti est ut sit occulta acceptio rei alienę ¶ Ad primum ergo dicendum quod occultatio quandoque quidem est causa peccati puta cum quis utitur occultatione ad peccandum. sicut accidit in fraude et dolo. et hoc modo non diminuit sed constituit speciem peccati et ita est in furto. Alio modo occultatio est simplex circumstancia peccati et sic diminuit peccatum tum quia est signum verecundię tum quia tollit scandalum ¶ Ad iii dicit quod detinere

id quod alii debetur eandem rationem nocumenti habet cum acceptione et ideo sub iniusta acceptione intelligitur iniusta detentio ¶ Ad iiii dicit quod nichil prohibet id quod est simpliciter unius secundum quid esse alterius. sicut res deposita est simpliciter quidem deponentis. sed est eius apud quem deponitur quoad custodiam et id quod est rapina ablatum est rapientis non simpliciter sed quantum ad detentionem ¶

Ad iiii sic proceditur videtur quod furtum et rapina differunt secundum occultum et manifestum. furtum enim importat occultam acceptionem. rapina vero violentam et manifestam. sed in aliis generibus peccatorum occultum et manifestum non diversificant speciem. ergo furtum et rapina non sunt peccata specie diversa ¶ Preterea moralia recipiunt speciem a fine ut supra dictum est. sed furtum et rapina ordinantur ad eundem finem scilicet ad habendum aliena. ergo non differunt specie ¶ Preterea sicut rapitur res ad possidendum ita rapitur mulier ad delectandum. Unde et Ysidorus dicit in x. ethimologiarum quod raptor dicitur corruptor et rapta corrupta sed raptus dicitur sive mulier auferatur publice sive occulte. ergo et res possessa rapi dicitur sive publice sive occulte rapiatur. ergo non differunt furtum et rapina ¶ Sed contra est quod Philosophus dicit in v. ethicorum distinguit furtum a rapina ponens furtum occultum rapinam vero violentam. ¶ Respondeo dicendum quod furtum et rapina sunt vicia iusticie opposita in quantum aliquis facit alteri iniustum. nullus autem patitur iniustum volens ut probatur in v. ethicorum. Et ideo furtum et rapina ex hoc habent rationem peccati quod acceptio est involuntaria ex parte eius cui aliquid subtrahitur. Involuntarium autem dupliciter dicitur scilicet

pignoraticia et violenta. Ethi-
corum ethicorum. Unde alia ratione pec-
cati sit rapina et alia furtum
et propter hoc differunt specie. Questio. Ad
i. questionem dicendum quod aliquibus quibus peccato
rum non attenditur ratio peccati sed illa
quo involuntarii sicut attenditur
in peccatis oppositis iusticie et ideo ubi
occurrit diversa ratio involuntarij
est diversa species peccati. Questio. Ad ij dicendum
quod finis remotus est idem rapi-
ne et furti sed hoc non sufficit
ad ydemptitatem speciei quia est di-
versitas in finibus proximis. Ra-
ptor enim vult propriam potes-
tate optinere fur vero per astuciam.
Questio. Ad iij dicendum quod raptus mulier
non potest esse occultus ex parte muli-
eris que rapitur et ideo etiam si sit
occultus ex parte aliorum quibus rapi-
tur adhuc remanet ratio rapine
ex parte mulieris cui violentia infertur.
Ad v sic proceditur quod furtum
non sit peccatum. Nullum enim
peccatum cadit sub precepto divino.
Dicitur enim Exo. xx. Item in mala
vult impie agere. Sed deus invenitur
precepisse furtum. Dicitur Exo. xij.
fecerunt filij Israel sicut precepe-
rat dominus Moysi et expoliaverunt eg-
ypcios. Ergo furtum non semper est
peccatum. Questio. Preterea ille qui invenit rem
non suam si eam accipiat videtur
furtum committere quia accipit rem alie-
nam. Sed hoc videtur esse licitum secundum naturalem
equitatem. Ut iuriste dicunt.
Ergo videtur quod furtum non semper sit pec-
catum. Questio. Preterea ille qui accipit rem
suam non videtur peccare cum non agit
contra iusticiam cuius equalitatem non
tollit. Sed furtum committit etiam si
aliquis rem suam occulte accipiat
ab altero detentam vel custoditam.

Ergo videtur quod furtum non semper sit peccatum.
Questio. Sed contra est quod dicitur Exo. xx. Non
furtum facies. Questio. Respondeo dicendum quod si quis consi-
deret furti rationem duas rationes
peccati in eo inveniet. Primo quidem
propter contrarietatem ad iusticiam que id
reddit unicuique quod suum est et sic
furtum iusticie opponitur in quantum
furtum est acceptio rei aliene.
Secundo ratione doli seu fraudis
quam fur committit occulte et quasi insi-
dijs rem alienam usurpando. Unde
manifestum est quod omne furtum est pec-
catum. Questio. Ad i. questionem dicendum quod accipere rem
alienam vel occulte vel manifeste
auctoritate iudicis hoc decernentis non est fur-
tum quia iam fit sibi debitum per hoc quod
sententialiter sibi est adiudicatum. Unde
multo minus furtum fuit quod filij Israel
tulerunt spolia egyptiorum de pre-
cepto domini hoc decernentis pro afflictio-
nibus quibus egypcij eos sine causa
afflixerant. Et ideo signanter dicitur Sap.
x. Iusti tulerunt spolia impiorum.
Questio. Ad ij dicendum quod circa res inventas est
distinguendum. Quedam enim sunt que
nunquam fuerunt in bonis alicuius sicut
lapilli et gemme que inveniuntur
in littore maris et talia occupanti con-
ceduntur. Et eadem ratio est de thesau-
ris antiquo tempore sub terra occultatis
quorum non est aliquis possessor nisi
quod secundum leges civiles tenetur in-
ventor medietatem dare domino agri
si in alieno agro invenerit. Propter quod in pa-
rabola evangelij dicitur Matth. xiij. de
inventore thesauri absconditi in
agro quod emit agrum quasi ut habeat
ius possidendi totum thesaurum.
Quedam vero res invente fuerunt
de proximo in alicuius bonis. Et tunc
si quis eas accipiet non animo

retmedi sz ao i'stituedi dno q
cas pdelict no habz no qmittit
furtu · et fili si pdelict habe
antur et si tredat iuentor · lic
sibi ptineat no qmittit furtu ·
alias aut qmittit pctm furti h
Augg d' iquada omelia · et hr
xiiij q · v · Si qd iuenisti et non
reddidisti rapuisti ¶ Ad iij dd' q
ille qui furti accipit re sua aput
alui depositam quat depositari
q tenetur ad restituedu · ut ad
ostendndu se esse inoxiu Unde
manifestu est q peccat et tenet
ad releuandu quame depositarij
Qui uo furti accipit re sua aput
alui iuste detetaz · peccat qde
no quia qturbet eu qui detinet ·
et io no tenet ad restituedu / ad ·
ul adqprensdndu · sz peccat q qez
iustitia · du ipe sibi usurpat sue
rei iudiciu · iur ordie ptermisso ·
Et io tenet deo sat facere et die
opam ut scandalu pximor si inde
exortu fuit sedetur ¶

Ad vij sic pcedit vi q furtu
no sit pctm mor'le · Dr · n ·
pu · vi · No gndis est culpe cu
quis furatus fuit · sz ome pecca
tu mortale est gndis culpe · g fu
rtu no est pctm mor'le ¶ Pr
cato mor'li mort pena debetur ·
sz pfurto no infligit ilege pena
mort · sz solu pena dapni · sz
e exo xxij si quis furatg fuerit
boue aut oue v boues puno
restituet et iiij or oues p una
oue g furtu no est pctm mor'le
¶ Pr furtu pt qmitti iparuis
rebus sicut imagnis sz iqueni
ens ui q pfurto aliquo parue
rei · puta vnius acus ul pe
ne vnius aliquis puniatur

morte etna q furtu no est p
catu mor'le ¶ Sz q est p quod
qdepnatur sz · dinu iudicu nisi
pcto mor'li · qdepnatur aut ad
pfurto sz · e ° zachar · v · h est
maledicto que egdit sup facie
ois terre q ois fur sicut ibi
sptu est iudicabitur · g furtu
est pctm mor'le ¶ Reo dd' q
sicut sup hitu est pctm mor
tale est q qtratur caritati sz
q est spualis aie uita · caritas
aut qsistit quide pncipali in
dilectoe di / secudo uo idilectoe px
imi ad q ptinet ut proximo
bonu uelimg et operemur · Per fur
tu aut ho infert nocumtu px
io isuis rebus et si passim
hoies sibi inuice furarent · peri
hunana societas / Un furtum
tamq qtru caritati est pctm mor
tale ¶ Ad i · g dd' q furtu no
dr esse gndis culpe dupli roe
Primo quide pt necessitate i
ducente ad furandu q dimmu
it ul totalit tollit pecmi ul
culpa ut infra ptabit Unde
subdit furatur em ut esuriete
impleat anima / Alio mo dr fur
tu no esse gndis culpe pparacoz
ad reatu adultij q punitur mo
te · Unde subdi de furte q de
phensg reddet septuplu q aut
adult est pdet aiaz ¶ Ad ij dd'
q pene pntis uite magis sut
medicinales q retribute · retribu
cio em suat dino iudicio q e scdm
ueritate ipcitente / et ideo sz iudi
pntis uite no pquolibz pcto
mor'li ifligitur pena mort
sz solu pillis q inferut irrepab
ile nocumtu / Ul etia pillis
que hnt aliq horribile defor

tatem. Et io ꝯfurto q̄ republi
le dāpnu infert nō infli
gitur s̄ ꝯsens iudicu pena
mortis ni ul furtu aggrauet p̄a
lia circūstancia Sicut p̃z
de sacrilegio q̄ est furtu rei sa
cre et de peculatu q̄ e furtu
rei cōis Vt patz p̄ Augustinū
q̄ Iohem et de plagio q̄ est
furtu hoīs p̄ quo quis morte
punitur Vt patz Exo xxi
Quarto dicendū q̄ illud q̄ modicu
est rō apphendit q̄ nichil et
io in hijs que minima sunt. homo nō
reputat sibi nocumentū inferri
et ille q̄ accipit pt̄ ꝯsumere
hc̄ nō esse c̄ uolūtate eius cui9
est res et ꝯtāto si quis furtiue
hui9 res minimas accipiat pote
st excusari a pctō mortali. si tamen
habeat aīm furandi et inferendi
nocumentū ꝯximo. etiā in talibus
minimis pt̄ esse pctm̄ mortale
sicut ——— solo cogitatu ꝯsensu.
Ad vij sic procedit vi q̄ nō
liceat alicui furari ꝓpter
necessitate. nō eni īponit pena n̄
peccato. s̄ extra de furt dr̄ Si quis
p̄ necessitatē famis aut nuditat furt
cibaria ueste ul pecus pnīte
at ebdomadas tres. ergo nō licz
furari ꝓpt̄ necessitatē. Q̄ ꝯ phūs dr̄
ii ethi q̄ quedā ꝯfestī noīata
cōuoluta sunt cū malicia int̄ que
ponit furtu. s̄ illud q̄ est s̄cdm
se malū nō pt̄ ꝓpt̄ aliqd bonū
sine bonu fi. ergo nō pt̄ aliquis
licite furari ut necessitati sue sub
ueniat Q̄ ꝯ s̄ homo dz diligere ꝓx
imū sicut se ipm. s̄ nō licz fu
rari. adh' q̄ ad ꝓxiāu ꝯmoio sb
ueniat Vt Aug9 dr̄ in libro
c̄ mendaciu. ergo etiā nō licet
furari ad subueniendū ꝓpe neces

sitati Q̄ s̄ ꝯ dz q̄ est q̄ in necessita
te sunt oīa cōia et ita nō vide
esse pctm̄ si ads re alicui9 accipiat
ꝓpt̄ necessitatē sibi factā cōem Q̄ Re
spondeo d' q̄ ea que sunt iuris humani q̄
possunt derogare iuri nāli ul iu
ri diuino. s̄ aut nālem ordinem
ꝯdīma puidēcia institutu res
inferiores sunt ordinate adh' q̄ ꝯ
hijs subueniatur hoīm necīs. Et
io prez diuisione et appropriaco
de iure humano pcedentē nō im
pediātur qui hoīs necīti sit subue
niendū ex hijs rebus. Et io res
quas aliqi superhabundāter habet
ex nāli iure debent paupū suste
tacōni Vnde Ambro9 dr̄ et hr̄
in decr̄ d. xlvij Esurientiu pa
nis est q̄ tu detinas. nudoru
indumentū est q̄ tu recludis mi
seroz redēpcio et absolucio est pe
cunia q̄ tu in terra effodis. Sz q̄
multi sunt necessitate paciētes et
nō pt̄ ex eadē re oībz subue
niri cōmittit arbitrio uniuscuiusqz di
spēsacio ꝓpriaz rez. ut ex eis sub
ueniat necessitate paciētibz. Si tamē
adeo sit urgens et euidens ne
cessitas ut manifestu sit istanti
necīti de rebus occurentibus esse
subueniendū. puta cu imminet
ꝑsone piculu et aliter subueniri
nō pt̄ tūc licite pt̄ ads ex re
bus alienis sue necessitati sb
uenire siue manifeste siue oc
culte sublat' n' hc̄ p̄prie hz rōz furti
ul' rapine Ad i ergo dr̄ q̄ —
decretalis illa loquit̄ in casu in q̄
nō est urgens necessitas Ad ij
dr̄ q̄ re aliena uti occulte
capta in casu necīt ꝯsumere. nō
habz rōnē furti ꝓpe loquēdo q̄

ptale neritate effict suu q quis
arripit ad sustentanda ppriaz uita
Item dr q icasu sitz neit
ctia sz aliquis occulte re alie
na arripe ut subueniat ppro
sie indigeti ¶
Adviij sic pce vi q rapina
A possit fieri sn pcto ¶ dam
p uiolenciā arripitur q vi adra
toez rapie ptine sz pdicta sz
pdaz arripe ab hostibus licitu
est dr eni Ambrosius i libro d'
patriarchis · ti pda fuit ptate
victor derct militare discipli
na ut rgi suuet oia · s addistbu
endu g rapia ialiquo cau est
licita ¶ p̄ licitu est auferre
abaliquo id q no est eius sz res
quas ifideles hnt no st
eoz dr eni Aug' i epl'a adu
ersus donatistas · res sic appel
lat ureas quas n° iuste possidet
et sz leges trenoz regu amit
te iussi est · g° vi q ab infidelib
licite ab rape posset ¶ p̄ ter
raz principes multa asuis subdi
t uiolent extorquet q uidet
adroez rapie ptine · que aut
vi dre q mlt peccet q sic fe
omis principes dapnaret q in
ma ialiquo cau est licita ¶
Sz g̃ est q dequolibz licite ac
cepto pt fieri deo sacrificiu ul ob
lacio no aut pt sz de rapina · sz
d' ysa lxi Ego dns diligens
iudiciu et odio hns rapinaz iho
locaustu · g° pmpraz aliq arri
pe no est licitu ¶ Rō dr q rapi
na q̄daz violencia et coaci
one iptat p q̄ q̄ iusticia aliciu
auferet q suu est i societa
te aut homi nullus ht coaci
one nisi p publica potestatez

Et io quicuq p uiolenciā aliq
alii aufert si sit puata psona
no utes publica ptate illici
te agit et rapiaz pmittit sicut
patz i latronibus · Principibz uero
publica ptas pmittit adli q sit
iusticie custodes et io no licet
eis violencia et coacione uti ii
sz iusticie tenore et hoc hostes
pugnando ut q̃ cives
malefactores puniendo et q p
talem violencia aufert no hz
racioez rapie cu no sit q̃ iusti
ciam Si u° q̃ iusticia aliqui q
publica potestate violeter ab
stulerit res alienas illicite agit
et rapinaz pmittit et ad restitu
cione tenetur ¶ Ad · i · g° dr
q ir predaz distinguendu est
q si illi qui depdant hostes
habeat bellu iustu ea q p uiole
ciā ibello acquirut eoz effici
ur / et hoc no hnt racione rapie
vn nec ad restitucioez tenentur
quis possint iaccepcioe prede
iustu bellu hntes peccare p cupi
ditate ex pua intencoe si sc no
ppt iusticia sz ppt preda pn' tr
pugnet dicit eni Aug' i libro
de ubis dni q ppt pda milit
tare peccatu e · si u° illi q preda
arripiunt hent bellu iniustum
rapinam pmittit et ad restitucoez
tenent ¶ Ad ij dr q infideles
q infideles iuste res suas po
ssident inquatz eas sz leges tre
noz principu amitte iussi sunt
Et io ab eis possit p uiolenci
am subtrahi no puata auctorita
te sz publica ¶ Ad iij dr q si
principes asubdit exigunt q
eis sz iusticia debetur ppter
bonu come pseruadu · eciā si

violencia adhibeatur. non est
rapina. Si vero aliqui principes
indebita extorqueant per violenciam
rapina est sicut latrocinium. Unde
dicit Augustinus 4° de civitate dei: Re-
mota iusticia quid sunt regna nisi
magna latrocinia. quia et latrocinia
quid sunt nisi parva regna. Et Ezech.
xxii dicit: Principes eius in medio
eius quasi lupi rapientes predam.
Unde et ad restitutionem tenentur
sicut et latrones et tanto gravius
peccant quam latrones quanto periculo-
sius et communius contra publicam iusticiam
agunt cuius custodes sunt positi.
Ad 3m sic proceditur. videtur
quod furtum sit gravius peccatum quam
rapina. Furtum enim supra acceptionem
rei alienae habet adiunctam fraudem
et dolum quod non est in rapina. Sed
fraus et dolus de se habent rationem
peccati ut supra habitum est. ergo furtum
videtur esse gravius peccatum quam rapina.
Praeterea verecundia est timor de turpi
actu ut dicitur 4 ethicorum. Sed magis
verecundantur homines de furto quam
de rapina. ergo furtum est turpius
quam rapina. Praeterea quanto aliquod pec-
catum pluribus nocet tanto gravius
esse videtur. Sed per furtum potest
nocumentum inferri et magnis
et parvis. per rapinam autem solis
impotentibus quibus potest violencia
inferri. ergo gravius videtur esse pec-
catum furti quam rapinae. Sed contra
est quod secundum leges gravius punitur ra-
pina quam furtum. Respondeo dicendum quod ra-
pina et furtum habent rationem peccati
sicut supra dictum est propter involun-
tarium quod est ex parte eius cui
aliquid aufertur. ita tamen quod in furto
est involuntarium per ignoranciam,

in rapina autem involuntarium per vio-
lenciam. magis autem est involun-
tarium aliquid per violenciam quam per igno-
ranciam. quia violencia directius
opponitur voluntati quam ignorancia.
Et ideo rapina est gravius peccatum quam
furtum. Est et alia ratio. quia per rapi-
nam non solum infertur alicui damnum
in rebus sed etiam vergit in quandam personae
ignominiam sive iniuriam. et hoc
praeponderat fraudi vel dolo quae perti-
net ad furtum. Unde patet responsio ad
primum. Ad 2m dicendum quod homines sensi-
bilibus inhaerentes magis gloriantur
de virtute exteriori quae manife-
statur in rapina quam de virtute interio-
ri quae tollitur per peccatum. et ideo minus vere-
cundantur de rapina quam de furto.
Ad 3m dicendum quod licet pluribus possit
noceri per furtum quam per rapinam tamen
graviora nocumenta possunt inferri
per rapinam quam per furtum. Unde etiam
ex hoc rapina est detestabilior.

Deinde considerandum est
de vitiis oppositis
commutativae iusticiae
quae consistunt in verbis
quibus leditur proximus
et primo de his quae pertinent ad iu-
dicium. Secundo de nocumentis verborum
extra iudicium. Circa primum conside-
randa occurrunt. Primo quidem de
iniusticia iudicis in iudicando. 2°
de iniusticia accusatoris in accusan-
do. 3° de iniusticia ex parte rei
in sua defensione. 4° de iniusticia
testis in testificando. 5° de iniu-
sticia advocati in patrocinando.
Circa primum quaeruntur quatuor.
Primo utrum aliquis possit iuste iudica-
re eum qui non est sibi subditus.
2° utrum liceat iudicium ferre ...

veritatem quam novit propter ea que sibi
opponuntur. Tercio utrum iudex po
ssit aliquem iuste condempnare non
confessum. Quarto utrum licite possit
penam relaxare etc. ¶

Ad primum sic proceditur videtur quod possit
iuste iudicare eum qui non est
sibi subditus. Dicitur enim Daniel
xiij quod Daniel seniores de suo
testimonio convictos suo iudicio co
ndempnavit. Sed illi seniores non fue
runt subditi Danielis. Ipsi enim
erant iudices populi. Ergo aliquis potest licite
iudicare non sibi subditum. ¶ Preterea Christus
non erat alicuius hominis subditus
quin immo ipse erat rex regum et
dominus dominorum. Sed ipse se exposuit iudi
cio hominis. Ergo videtur quod licite posset
aliquis iudicare aliquem qui non est subdi
tus eius. ¶ Preterea secundum iura quilibet sor
titur forum secundum racionem delicti. Sed de
linquens non est subditus eius ad quem
pertinet forum illius loci. Puta
cum est alterius diocesis vel cum est
exemptus. Ergo videtur quod aliquis possit
iudicare eum qui non est sibi sub
ditus. ¶ Preterea est quod Gregorius dicit
super illud Deut. xxiij. Si intraveris
segetem etc. Falcem iudicii mittere
non potest in eam rem que alteri videtur
esse commissa. ¶ Respondeo dicendum quod senten
cia iudicis est quasi quedam particula
ris lex in aliquo particulari facto. Et
ideo sicut lex generalis debet habere
vim coactivam. Ut patet per philosophum
in x Ethicorum. Ita etiam et sententia iu
dicis debet habere vim coactivam per quam
constringatur utraque pars ad servandam se
ntenciam iudicis. Alioquin iudicium non
esset efficax. Potestatem autem coac
tivam non habet licite in rebus humanis
nisi ille qui fungitur publica po
testate. Et qui eam funguntur
superiores reputantur respectu
eorum in quos sicut in subditos
potestatem accipiunt sive habeant or
dinarie sive per commissionem. Et ideo
manifestum est quod nullus potest iudica
re aliquem nisi sit aliquo modo sub
ditus eius vel per commissionem vel per po
testatem ordinariam. ¶ Ad primum ergo
dicendum quod Daniel accepit potesta
tem ad iudicandum illos seniores
quasi commissam ex instinctu divino. Quod
significatur per hoc quod ibi dicitur quod suscitavit
dominus spiritum pueri iunioris. ¶ Ad secundum
dicendum quod in rebus humanis aliqui
propria sponte possunt se subicere alio
rum iudicio quamvis non sint eis su
periores. Sicut patet in hiis qui
compromittunt in aliquos arbitros. Et
inde est quod necesse est arbitrium pena
vallari quia arbitri qui non sunt superio
res non habent de se plenam potesta
tem coercendi. Sic igitur et Christus
propria sponte humano se iudicio sub
didit. Sicut et Leo papa iudicio im
peratoris subdidit se. ¶ Ad tercium dicendum
quod episcopus in cuius diocesi aliquis delinquit
efficitur superior eius racione delicti
etiam si sit exemptus. Nisi forte
delinquat in re aliqua exempta.
Puta in administracione bonorum
alicuius monasterii exempti. Sed si aliquis
exemptus committat furtum vel ho
micidium vel aliquid huiusmodi potest per ordina
rium iuste condempnari. ¶

Ad iiij sic proceditur videtur quod iudici
non liceat iudicare contra veri
tatem quam novit propter ea que in contrarium
proponuntur. Dicitur enim Deut. xvij.
Venies ad sacerdotes levitici ge
neris et ad iudicem qui fuerit illo tempore
queres ab eis qui indicabunt tibi
iudicii veritatem. Sed quandoque aliqua propo
nuntur contra veritatem sicut cum aliquid
per falsos testes probatur. Ergo non licet
iudici iudicare secundum ea que proponuntur

et pbant q̄ ueritate q̄ ipe nouit
¶ Sꝫ ho iudicando dꝫ diuino
iudicio ɔformari qꝛ dei iudiciū
est ut dr̄ deut .i. sꝫ iudiciū dei
est sꝫ ueritatē. ut dr̄ ro. ij. et
Ysa. xj. ꝑ qd̄ dr̄ de xp̄o. Qⁱ no sꝫm
uisionē oculorū iudicabit neqꝫ
sꝫm auditu auriū arguet sꝫ iu
dicabit iusticia ꝑ. et ar. ꝯ̄
pria. tnc q° iudex no debꝫ
sꝫ ea que coram ipo pbat̄ sn̄iaꝫ
ferre q̄ ea que ipe nouit ¶
Sꝫ i pōrio iudicio pbaciones r
quiruntur ut fides fiat iudi
canti ueritate. Unde i hijs q
sūt notoria no rqᵹit iudicialʳ
ordo sꝫ .ꝯ̄. i. ad thī̄o .v. quorūdā
hōm ꝑctā manifesta sūt ꝑce
dencia ad iudiciū. Et i. q° iudex
ꝑse cognoscit ueritate no dꝫ atte
dere ad ea que pbant̄. sꝫ sen
tencia ferre sꝫ ueritatē q̄ nouit
¶ Pr̄ nomē ɔsᵉie imptat appli
cacionem sc̄ie ad aliqᵹ agibile
ut sᵱ° hitū est. sꝫ facē ɔ̄ ɔsᵉiaꝫ
est ꝑctm̄. q° iudex peccat si sē
tencia ferat sꝫ allegata ɔtra
ɔsᵉiaꝫ ueritat q̄ ht̄. ¶ Sꝫ ɔ̄ est
q Aug. dr̄ sup psalt. Bonꝫ
iudex nichil ex arbitrio suo fac
sꝫ sꝫ leges et iura pnunciat
sꝫ hⁱ est iudicare sꝫ ea q i iudicio
pponuntur et pbantur / q° iudex
debꝫ sꝫ hꝯ iudicare et no sꝫm
ppriū arbitriū ¶ Ro dr̄ q sicut
dictu est iudicare ptinet ad iu
dice sꝫ q fungit publica pote
state / et io informari debet
iudicando no sꝫ id q ipe nouit
tanq̄ puata psona / sꝫ sꝫ id q
sibi innotescit tanq̄ psone pub
lice. hⁱ aut innotescit sibi et i
ɔmuni et i ꝑticulari. In ɔmuni qⁱdē

ꝑ leges publicas ut diuinas ut
humanas ɔt quas nullas pbacio
nes admitte debꝫ. In ꝑticulari
aut negocio aliquo ꝑ instrumta atte
stes. et alia hꝯ documta q debet
sequi iudicando magᵹ q̄ id q ipe
nouit tanq̄ puata psona. et q°
tn̄ adhᵹ aduiuari pt ut districtiꝫ
discutiat pbaciones inductas ut po
ssit eaꝫ defectu inuestigare / q si
eas no possit deiure repellere
debet sicut dcm̄ est eas iudic
ando sequi ¶ Ad .i. q° dr̄ q io p
mittit̄ i libris illis de ꝑsone iudi
cibus facienda ut itelligat̄ q
iudices debent ueritatē iudicare
sꝫ ea que fuerit sibi ꝑposita ¶
Ad .ij. dr̄ q dō ɔpetit iudicare
sꝫ ppriā ꝑtatē. et io iudicando
informat sꝫ ueritatē q̄ ipe cognoscit
no sꝫ hᵹ q ab alijs accipit. et ea
de ro est de xp̄o qui est uerus
deus et ho / alij aut iudices no
iudicant sꝫ ppriā potestate et io
no est silis ro ¶ Ad .iij. dr̄ q apl̄
loquit̄ i ca̅ q ad no solu est
manifestu iudici sꝫ sibi et alijs
ita q reus nullo mō ꝑme isficia
ri pt. sꝫ statī ɔuīca euidencia
facti ɔuincitur. Si aut sit manifes
tu iudici et no alijs ut alijs
et no iudici tūc necessaria e iu
dicij discussio ¶ Ad .iiij. dr̄ q ho
i hijs que ad ppriā psona ptinet
debet informare ɔsᵉiaꝫ suam
ex ppria sc̄ia / sꝫ i hijs que ptinet
ad publica ꝑtatem debꝫ iformāe
ɔsᵉiaꝫ suam sꝫ ea q in publico
iudicio sciri possūt ¶
Ad .v. sic pr̄e ui q iudex
possit aliqᵹ iudicare cīa si
no sit aliqᵹ accusator. Humana

cui iustitia diuat aut iusticia dimi
s; deus pctores iudicat eciā si
nullus sit accusator. q° vi° q° ho
possit iudicio alīu cōdempnare et
si no assit accusator. ¶ q°. Accu
sator iquit iudicio adhuc q° de
ferat tnē ad iudice s; q°z potest
tnē ad iudice deuenire aliq
alio mo q° p accusacionē / sic p denu
ciacionē vel p infamiam / vel etiam
si ipe iudex uideat q° iudex pt
aliq cōdempnare abs; accusatore
¶ q°. Contra scilicet istud scriptum vide
ant q quedā exemplaria habe
nte s; daniel fil fuit accusator
et iudex q° iniquos senes. Ut p;
danielis xiij. q° no e q° iustitia
si ad aliq dapnet tanq iudex
et ipe met sit accusator. ¶ sed
q° est q° ppa ad roz v. Ambros
exponens sentēciā apli de formica
tore dicit q° iudicans no est sine
accusatore dapnare q° dns iudi
ci fuisset q° no est accusatus mime
abicient ¶ Ideo dicit q° iudex e mi
pres iustitie. Un sicut phs dicit
iv ethi. ad iudice fugiunt sicut ad
quādā iustitia animatā. Justitia aut sic
sup habitum est no est ad se ipsum
s; ad alium et io oportet q° iudex it
aliquos duos diiudicet q° qui
sit ei unus est actor. et aliq est
reus. Et io in criminibus no potest
aliq iudicio cōdempnare iudex nisi
habeat accusatorem. s; Ut actum
xxv. Ideo est cōsuetudo romanis
aliq dapnare hoiem. q°uus q° is
qui accusatur pntes habeat accu
satores locūq; defendendi acci
piat ad abluenda crimina q ei obi
ciebant ¶ Ad i. q° dicit q° deus
in suo iudicio utitur cōsciētia peccant
p accusatore s; Ut Ro ij. int se iui
cē cogitacionū accusantium aut

et defendentium. ut etiam euide
ntia facti q° tu ad ipm s; Ut Gn
iiij. Vox sanguinis frs tui abel
clamat ad me de tra ¶ Ad ij dicit
q° publica infamia hz locū ac
cusatoris. Un sup ij° Gn iiij Vox
sang. xi. dicit glosa euidecia pa
trati sceleris accusatore no eget pro
nunciatore. vo sicut sup dcm est
no intendit punito patris
s; emēdatio / et io nichil agitur
contra eu aug pro dcm denunciat
sed p eo. et io no est ibi necessarius
accusator. Pena aut infertur q°
rebellione ad eminaz. q q e mai
festa. exco aut q° ipe iudex uidet
no pt pcede ad sniaz ferendaz
n s; ordine publici iudicij q° tenz
loci accusator. ¶ Ad iiij dicit q° deus
i suo iudicio pcedit ex ppria noti
tiā. no aut ho ut sup dcm est
et io ho no pt ee sil accusator
iudex et testis sicut deus / daniel aut
accusator fuit sil et iudex quasi
diuini iudicij executor cuius in
stinctu mouebat ut dcm e. ¶

Articulus iiij sic pcedit vi° q° iudex
licite possit pena relaxare
dicit enim Jacobi ij. Judiciu sine mia
ei qui no facit miam. s; nullus
punitur q° hz q° no facit illud q°
licite facere no pt. q° q°lib; iudex
pt licite miaz facere relaxando
pena ¶ q°. Judiciu humanum
debz imitari iudiciu diuinum. sed
deus penitentibus relaxat pecca
quia no vult mortē peccatoris. Ut
dicit Ezechielis xviij. q° etiam ho iu
dex pt penitenti licite relaxare
pena ¶ q°. Unicuiq;
licet facere q° alicui pdest et nl
li nocet / s; absoluere reu a pena
pdest ei et nulli nocet. q° iudex
licite pt reu a pena absoluere
¶ Sed q° est q° dicit deut xiij de eo

qui persuadet servire diis alienis non parcat ei oculus tuus ut miserearis et occultes eum sed statim interficies eum. Et de homicida dicitur Deut. xix morietur nec misereberis eius. Respondeo dicendum quod sicut ex dictis patet duo sunt quantum ad propositum pertinet circa iudicem consideranda quorum unum est quod ipse habet iudicare inter accusatorem et reum. Aliud autem est quod ipse non fert iudicii sententiam quasi ex propria sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur iudex ne reum a pena absolvere possit. Primo quidem ex parte accusatoris ad cuius ius quandoque pertinet ut reus puniatur puta propter aliquam iniuriam in ipsum commissam cuius relaxatio non est in arbitrio alicuius iudicis quia quilibet iudex tenetur ius suum unicuique reddere. Alio modo impeditur ex parte rei publice cuius potestatem gerit ad cuius bonum pertinet quod malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores iudices et supremum iudicem scilicet principem cui est plenarie potestas publica commissa. Iudex enim inferior non habet potestatem absolvendi reum a pena contra leges a superiori sibi impositas. Unde super illud Ioh. xix Non haberes adversum me potestatem ullam dicit Augustinus talem deus dederat Pilato potestatem ut esset sub Cesaris potestate ne ei omnino liberum esset accusatum absolvere. Sed princeps qui habet plenariam potestatem in re publica si ille qui passus est iniuriam velit eam remittere poterit reum licite absolvere si hoc publice utilitati viderit non esse nocivum. Ad primum ergo dicendum quod misericordia iudicis habet locum in hiis que arbitrio iudicis relinquuntur in quibus boni viri est ut sit diminutivus penarum sicut philosophus dicit in v ethicorum. In hiis autem que sunt determinata secundum legem divinam vel humanam non est suum misericordiam facere. Ad secundum dicendum quod deus habet supremam potestatem iudicandi et ad ipsum pertinet quicquid contra aliquem peccatur. Et ideo liberum est ei penam remittere precipue cum peccato ex hoc pena maxime debeatur quod est contra ipsum. Non tamen remittit penam nisi secundum quod decet suam bonitatem que est omnium legum radix. Ad tertium dicendum quod iudex si inordinate penam remitteret nocumentum inferret et communitati cui expedit ut maleficia puniantur ad hoc quod peccata vitentur. Unde Deut. xix post penam seductoris subditur ut omnis Israel audiens timeat et nequaquam ultra faciat quippiam huius rei simile. Nocet etiam persone cui est illata iniuria que recompensationem accipit per quandam restitutionem honoris in pena iniuriantis.

Deinde considerandum est de hiis que pertinent ad iniustam accusationem. Et circa hoc queruntur quatuor. Primo utrum homo accusare teneatur. Secundo utrum accusatio sit facienda in scriptis. Tertio quomodo accusatio sit vitiosa. Quarto qualiter male accusantes sint puniendi.

Ad primum sic proceditur. Videtur quod homo non teneatur accusare. Nullus enim excusatur ab expletione divini precepti propter peccatum quia ex suo peccato commodum reportaret. Sed aliqui propter peccatum redduntur inhabiles ad accusandum sicut excommunicati

Itē alia q̄o · q· lxviii de Accusatione

ifames et illi qui sunt de maiori
bus criminibus accusati Sed q̄
minoꝝ demonstrem̄ q̄ hō nō
tenetur ex precepto diuino ad accu
sandum ¶ Q̄ s̄ crime debitum ex
caritate dependet que est finis
precepti Ut dr̄ Ro. xiij Ne
mini q̄q̄ debeatis nisi ut inuicem di
ligatis. Sꝫ illud qđ est caritatis hō
debꝫ oībus maioribus et mino
ribus subditis et platis Cum igit
subditi nō debeant platos accu
sare nec minores suos maiores
Ut ꝯplura capitula ii q̄ vii ꝓbant Cum
q· vij · vi · q̄ nullus ex debito te
neatur accusare ¶ S Nullus vi q̄
fidelitate ꝯtra ꝑ debꝫ amico
q̄ nō debꝫ alti face q̄ sibi nō
vult fieri · Sꝫ accusare aliquē ꝯtra
est fidelitatē q̄ quis dꝫ amico
Ut dr̄ Prou. xi Qui ambulat
fraudulenter reuelat archana
qui aut fidelis est celat amici
ꝯmissū Ergo hō nō tenetur ad ac
cusandum ¶ Sꝫ ꝯ est qđ dicit
leuitici v · Si peccauit aīa et au
dierit vocē iurantis testis qđ fuit
q̄ aut ipē uidit aut ꝯscius est
si nō indicauit ꝑtabit iniquitatem
suā ¶ Respō dd' q̄ sicut sup̄ dic
tū est h' est dīa īt accusa
cōꝫ et denunciacōꝫ q̄ in denunci
acōe attenditur emendacio fratris
In accusacōe aūt attenditur puni
cio criminis ꝑpena aūt ꝑnt̄ uite
nō ꝑ se expetitur q̄ nō est
hic ultimū retribucōis tempus
Sꝫ ī ꝑtu sunt medicinales ꝯfe
rentes uel ad emendacoꝫ ꝑsone ꝑ
tant uel ad bonū rei publice
cuius q̄es ꝓcurat puniciōꝫ pec
catoꝝ · quoꝝ ꝑmū intendit
i denunciacōe ut dictū est

Secundū aūt ꝑtinet ꝑprie ad accusacōꝫ
et iō si crimen fuit tale qđ ver
gat in detrimentū rei publice
tenetur hō ad accusacōꝫ dū modo
sufficienter possit ꝓbare qđ ꝑtinet
ad officiū accusatoris · Puta cū
peccatū alicuius vergit in multitudinis
corruptela corporalē seu spiritua
lem · Si aūt nō fuit tale peccatū
vel q̄ in multitudinem redundat vel
eciā si sufficientes ꝓbacōes adhi
bere nō posset · nō tenet ad in
tentandam accusacōꝫ q̄ ad hoc nullus
tenetur qđ nō ꝑt debito mō ꝑfi
cere ¶ Ad i· ergo dd' q̄ nichil ꝓhi
bet ꝑ caritatem reddi aliquid ꝑsonis
ad ea que hōīes face tenentur
sicut admonendo vitam eternam et ad
remedium eternam sui fraternitatis nec
tamen ex hoc iperat quomodo que
nō debere ab aliquo q̄ tenet sa
de est ꝯtra pena ꝓ aliquos
actus sicut quidam hoīes ꝓferentes
¶ Ad ij dd' q̄ subditi platos
suos accusare ꝓhibentur q̄ nō
affectione caritatis · Sꝫ sua fruita
te vitam eoꝫ diffamare et rep
hendere querunt · vel eciā si subdi
ti accusare volentes sunt crimi
nosi · Ut hr̄ ii q· vij · Alioquin si
sunt alias ydonei ad accusand'
licet subditis ex caritate suos p
latos accusare ¶ Ad iij dd' q̄ re
uelare secreta in malum ꝑsone est
ꝯtra fidelitatē nō aūt si reueletur
ꝓpt' bonū cōe q̄ semꝑ ꝓferen
dum est bono ꝑuato · et iō ꝯtra
bonū cōe nullū secretū licet
recipere nec tamen cōe oīo secretum
q̄ ꝑ sufficientes testes potest
ꝓbari Et sic de aliis

Adhuc sit prima videtur quod non
sit necessaria accusatorum inscri-
ptio. Scriptura enim adinventa
est ad sublevacionem humane me-
morie et propter hoc accusatio que
fertur agitur ergo accusatio scri-
ptura non indiget q. ii. q. i.
vii di. Nullus absens accu-
sare potest nec ab aliquo accusari.
Sed scriptura ad hoc videtur esse utilis
ut absentibus aliquid significetur
ut patet in prologo decretalium. ergo in ac-
cusatione non est necessaria scriptura.
Preterea in canone dicitur quod sine scriptura
nullus accusatio suscipiatur q.
ii. Sicut sine aliqua manifes-
tatione accusatorum ita condemnari
aliquem. Sed in denunciatione non est
scriptura necessaria ergo nec in
accusatione q. Et est quod dicitur
ii. q. viii. Accusatores personne
sine scripto numquam recipiantur
q. Ad hoc dicendum quod sicut supra dictum
est quod in criminibus quemadmodum accu-
satoris agit accusator constituit
partes ita quod iudex inter accusato-
rem et eum qui accusatur medius
constituitur ad examinationem iusticie in quo
oportet in quantum possibile est se-
cundum certitudinem procedere. Et ideo ea
que verbotenus dicuntur facile labun-
tur a memoria non possunt iudici esse
certa quod et que dicta sunt tunc de-
proferre similiter nisi esset in scriptis
redacta. Et ideo rationabiliter insti-
tutum est ut accusatio sicut et
alia que in iudicio aguntur in-
serantur in scriptis q. Ad i. ergo dicendum quod
difficile est singula verba propter
eorum multitudinem et varietatem
retinere. Cuius signum est quod multi
eadem verba audientes si interroge-
tur non referent ea. Et tamen

post modicum tempus et tamen modica
verborum diversitas sensum variat. Et ideo
etiam si post modicum debet iudicis
sententia promulgari expedit tamen
ad certitudinem iudicii ut accusatio
redigatur in scriptis q. Ad ii dicendum quod
scriptura non solum necessaria est propter
absentiam persone que significat ut nuncius
est aliquid significandum sed etiam propter di-
lationem temporis ut dictum est. Et ideo
cum dicit canon sine scripto nullius
accusatio suscipiatur intelligendum
est ab absente qui per epistolam accu-
sationem mittat non tamen excluditur
quin si presens fuerit necessaria sit scriptura
q. Ad iii dicendum quod denunciator non
obligat se ad probandum. Unde nec
punitur si probare nequiverit et propter
hoc in denunciatione non est necessaria
scriptura. Sed sufficit si aliquis verbo de-
nunciet alicui qui ex officio suo
procedat ad fratris emendationem q.
Adhuc sit prima videtur quod accusatio
non reddatur iniusta per calum-
niam prevaricationem et tergiversationem
quia sicut dicitur ii. q. iii. calumniari est
falsa crimina intendere. Sed quandoque aliquis ali-
cui crimen obicit ex ignorantia
facti que excusat. ergo videtur quod non semper
reddatur iniusta accusatio si sit
calumniosa q. Preterea ibidem dicitur quod preva-
ricari est vera crimina abscondere.
Sed hoc non videtur esse illicitum quia homo non
tenetur ad omnia crimina detegen-
da. Ut supra dictum est. ergo videtur quod
accusatio non reddatur iniusta per
prevaricationem. Sicut ibidem dicitur ter-
giversari est in universum ab accusatione
desistere. Sed hoc absque iniusticia fieri
potest. Dicitur enim ibidem si quem peniteat
criminaliter accusationem et inscripti-
one fecisse de eo quod probare

non potuit si ei cum accusato

no potuit. si ei in accusato mo
do te quem timere se absolui
accusato no reddit iniusta q
accusatorem. ¶ Item q est q inde
dr accusatorem temeritas tribus
modis detegit q cum calupni
antur aut pvaricant aut tergiuer
sant. ¶ Ro dd q sicut deus est
accusator ordinat ad bonum quod
q intendit quamquam criminis Ru
llus q dz alium nocere iniuste uel bo
num quod pmoueat. Et io in accusa
cione dupplici de contingit ac pec
cati. Uno mo ex eo q iniuste agit
q eum qui accusat falsa crimina ei
imponendo q est calumpniari. Alio mo
ex parte rei publice cuius bonum prin
cipaliter intendit in accusatione dum
impedit maliciose punicionem pec
q ita dupliciter contingit. Uno mo frau
dem in accusatione adhibendo et hoc pertinet
ad pvaricatorem. Ita pvaricator q ua
ricator qui adiuuat partem aduersam
prodita causa sua. Alio mo totaliter
ab accusatione desistendo q est ter
giuersari. inh cum q desistit ab hoc
q cepat q tergiu iste uidetur ¶
Ad 1 go dd q ho no dz ad accusa
tionem procedere nisi de re sibi omnino
certa in quo ignorancia facti locum no
habeat non tamen qui falsum crimen
alicui imponit calumpniat sed solum
qui ex malicia in falsa accusationem
prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi
leuitate ad accusationem procedere q scilicet
aliquis nimis facilis credit q audiuit
et hoc temeritas est. aliquando ex iusto
errore ad accusandum prorumpit
que omnia sunt prudencia iudicis de
bet discernere ut non pronunciet eum
calumpniatorem fuisse qui uel ex leui
tate animi uel iusto errore in falsa
accusationem prorupit ¶ Ad 2 dd q

no quicumque abscondit uera crimina
pvaricat sed solum si fraudulenter
abscondit ea de quibus accusationem
proponit colludendo cum reo proprias pro
bationes dissimulando et falsas excu
sationes admittendo ¶ Ad 3 dd q
tergiuersari est ab accusatione desistere
omnino animum accusandi deponendo non
qualitercumque sed inordinate. contingit autem aliquem
ab accusatione desistere absque uicio dupliciter.
Uno mo si in ipso accusationis pces
su cognouit falsum esse id de quo
accusabat et sic pari consensu se
absoluunt accusator et reus. Alio
mo si princeps ad quem pertinet cura
boni communis crimen q accusationem
intendit aboleuit ¶ ¶
Ad 4 sic proceditur. Ui q accusator
qui in probatione defecerit non te
neatur ad penam talionis. contingit
enim quandoque aliquem ex iusto errore ad ac
cusationem procedere in quo casu iudex
accusatorem absoluit ut dr 2 q 3
non ergo accusator qui in probatione defe
cit tenetur ad penam talionis ¶
2 Si pena talionis ei qui iniuste
accusat sit iniungenda hoc erit propter
iniuriam alicui commissam sed non propter
iniuriam commissam persone accusati
q sic princeps non posset hanc pe
nam remittere nec eciam propter iniuriam
illatam rei publice q sic accu
satus non posset eum absoluere ergo pe
na talionis no debet ei qui in ac
cusatione defecerit ¶ 3 Eidem pec
cato no debet duplex pena
sed scilicet dm illud No iudicabit deus
bis in idipsum. sed ille qui in probatione
defecit incurrit penam infamie
quam eciam papa no ui posse re
mittere sed scilicet Gelasius papa. quamquam animas
nostras saluare possumus infamiam
tamen abolere no possumus. non ergo tenetur
ad penam talionis ¶ Sz 9 est q

Adrianus papa dicit qui non probauerit quod obiecit penam quam intulerit ipse patiatur ¶ Quod dicit quod sicut superius dictum est accusator in causa accusationis constituitur quasi intendens ad penam accusati admittere aut contrahat · ut inter eos iusticie equalitas constituat · Iusticie autem equalitas hoc requirit ut nocumentum quod quis alteri intulerit ipse patiatur sicut dicitur Exodi xxi oculum pro oculo dentem pro dente · Et ideo iustum est ut ille qui per accusationem aliquem in periculum grauis pene inducit ipse eciam similem penam patiatur ¶ Ad i dicendum quod sicut philosophus dicit in v ethicorum iusticia non semper contrapassum simpliciter quia multum differt an aliquis voluntarie uel inuoluntarie alium ledat · Voluntarie autem mitteitur pena · sed inuoluntario debetur venia · et ideo cum iudex cognouerit aliquem de falso accusasse non voluntate nocendi · sed inuoluntarie propter ignoranciam ex iusto errore non imponit penam talionis ¶ Ad ii dicendum quod ille qui male accusat peccat et contra personam accusati et contra rem publicam · Unde pro vtroque punitur et hoc est quod dicitur Deutronomii xix · Cumque diligentissime perscrutantes inuenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum reddent ei sicut fratri suo facere cogitauit · quod pertinet ad iniuriam persone · et postea subditur ad iniuriam rei publice subditur et auferes malum de medio tui ut audientes ceteri timorem habeant et nequaquam talia audeant facere · Specialiter tamen persone accusati facit iniuriam si de falso accusat · Et ideo accusatus si innocens fuerit potest ei iniuriam suam remittere maxime si non calumpniose accusauit sed ex animi leuitate · Si uero ab accusatione innocentis desistat propter aliquam collusionem cum aduersario facit iniuriam rei publice et hoc non potest ei remitti ab eo qui accusatur · sed potest ei remitti per principem qui curam rei publice gerit ¶ Ad iii dicendum quod penam talionis meretur accusator in recompensationem nocumenti quod proximo inferre intendit · sed pena infamie ei debetur propter maliciam ex qua calumpniose alium accusat et quandoque princeps remittit penam et non abolet infamiam · quandoque autem et infamiam abolet · Unde et papa potest huiusmodi infamiam abolere · et quod dicit papa Gelasius infamiam abolere non possumus intelligendum est uel de infamia facti uel quia eam abolere aliquando non expedit · Uel eciam loquitur de infamia irrogata per iudicem ciuilem sicut dicit Gracianus ·

Deinde considerandum est de peccatis que sunt contra iusticiam ex parte rei · Et circa hoc queruntur v · Primo utrum peccet aliquis mortaliter ueritatem negando per quam condempnaretur · ii utrum liceat alicui se calumpniose defendere · iii utrum liceat alicui iudicium subterfugere appellando · iiii to utrum liceat alicui condempnato per violenciam se defendere si adsit facultas ¶

Ad i sic proceditur · Uidetur quod absque peccato mortali possit accusatus ueritatem negare per quam condempnaretur · Dicit enim Crisostomus non tibi dico ut te prodas in publicum neque apud alium accuses · sed si ueritatem confitetur accusatus in iudicio seipsum prodit et accusat · non ergo tenetur ueritatem dicere · et ita non peccat mortaliter si in iudicio mentiatur ¶ Praeterea · Sicut mendacium

officiosu est qn ad mentit ut al
iu amorte libet Item mendaciu
officiosu ee vr qn ad mentitur
ut se libet amorte quia colud
sibi tenet q alii / mendaciu aut
officiosum no possunt esse pec
catum mortale s veniale Ergo si ac
cusatus veritate iudicio neget
ut se amorte libet no peccat
mortalr ¶ Sz omne peccatu
mortale est contra caritatem ut sup
dictu est / s qr accusatus menci
atur excusando se a pecto s impo
sito no contrariatur caritati neqz q
ti ad dilectionem dei neqz quantum
ad dilectionem proximi Ergo huius menda
ciu no est peccatum mortale ¶
Sz q omne qd est contra diuinam gle
est peccatum mortale qr ex precepto
tenemur oia in gloriam dei facere
ut patz i cor x s qr reus id
qd contra se est confiteatur ad gloriam dei
ut patet per id qd Josue dixit
ad achor fili mi da gloriam domino
deo israel et confitere atque indica
m q fecisti ne abscondas ut
hr Josue vij Ergo mentiri ad ex
cusandu peccatum est peccatum mortale
¶ Ad primo dicendum qd quicumqz facit contra
debitum iusticie mortaliter peccat
sicut sup dictu est / Pertinet a
ad debitum iusticie qd aliquis obe
diat suo superiori in hiis ad que
ius prelationis se extendit Iu
dex aut ut sup dictu est su
perior est respectu eius qui iudicat
Et ideo ex debito tenetur accusa
tus iudici veritatem exponere quam
ab eo s formam iuris exigit
Et ideo si confiteri noluit veritatem quam
dicere tenetur / uel si eam mendaciter
negauit mortaliter peccat Si vero
iudex hoc exquirat qd non pt

s ordine iuris no tenetur ei ac
cusatus respondere s potest uel per
appellationem uel aliter licite subter
fugere iudicium tn dicere no licet ¶
Ad i ergo dicendum qd qn aliquis s ordinem
iuris a iudice interrogatur no ipse se
prodit s ab alio proditur dum ei ne
cessitas respondendi imponitur
per eum cui obedire tenetur ¶ Ad ij
dicendum qd mentiri ad liberandum ali
qd a morte cum iniuria alterius no e
mendacium simpliciter officiosum s habet
aliquid permixtum de pernicioso / Cum aut
aliquis mentitur in iudicio ad excu
sationem sui iniuriam facit ei cui
obedire tenetur dum sibi dene
gat qd ei debet s confessionem ui
tatis ¶ Ad iij dicendum qd ille qui men
titur in iudicio se excusando fa
cit et contra dilectionem dei cuius est iu
dicium et contra dilectionem proximi tum ex
parte iudicis cui debitum negat
tum ex parte accusatoris qui punitur
si probatione deficiat Unde et
in ps dicitur Ne declines cor meum
in verba malicie ad excusandas ex
cusationes in peccatis Ubi dicit glosa hec
est consuetudo impudentium ut de
prehensi per aliquod falsa se excusent
Et gregorius xxij moralium expon
ens illud Job xxxi Si abscon
di quasi homo peccatum meum dicit usitatum
tu humani generis vicium est et labe
do peccatum committere et commissum
negando abscondere et conuictum
defendendo multiplicare ¶

Ad iiij dicendum qd accusato li
ceat calumpniose se defen
dere qr s iura ciuilia transa
ctionis licitum est cuilibet aduer
sarium corrumpere s hoc maxime est
calumpniose se defendere ergo non
peccat accusatus transactionis

si calupniose se defendat q.
si accusator cu accusato colludit
ut pena vitetur legibus 9stat
utiq. ut hr̄ ii. et ur̄ no ci ipo
mit pena accusato p̄ti q̄ cu ac
cusatore colludit. ergo vr̄ q̄ liceat
accusato calupniose se defende
re. q. si p̄ri romanos dr̄ capitus ti
mat et declinet a malo scultus
transsilit et 9fidit. si i. q̄ sit q̄
sapiens non est peccatum. ergo aliquis
qualitercuq se liberat a malo non p̄
cat. q. ad z. d. est q̄ cui in causa
criminali iuramentu de calupnia
est prestandu. ut hr̄ ext de
iuramento calupnie ī tenteas q̄
non essent si calupniose defende
se liceret. ergo non est licitu accusa
to se calupniose defendere. q. ad
dr̄ q̄ aliud est veritate tacere aliud
est falsitatem 9ponere. quorum p̄m
in aliquo casu licet. non enim aliquis
tenetur omne veritate 9fiteri. sed il
la solu q̄ ab eo pt et debet re
quirere iudex sed ordine iuris. pu
ta cu processit infamia super ali
quo crimine. ut aliqua expressa
iudicia apparuerint. ut cu ali p̄
cessit probatio semiplena. z falsi
tate aut nullo casu licet 9po
nere alicui. ad id aut q̄ licitum
est per vias 9cedere ut quo vias li
citas et secundum intentio accomod
atas q̄ ptinet ad prudentiam
ut p aliquas vias illicitas et
9posito fini i9gruas q̄ ptinet
ad astutia que exercet p frau
dem et dolum. ut ex supradictis
patet. quorum p̄mu est lauda
bile sed iio viciosum. sic igitur
reo qui accusatur licet se de
fendere veritate occultando qua
9fiteri non tenet p aliquos que con

uenientes modos. puta q̄ non res
pondeat ad q̄ respondere non tenet
hoc aut non est calupniose se defe
dere sed magis prudenter evadere.
non aut licet ei vel falsitate dicere
vel veritate tacere q̄ 9fiteri tenetur
neq etia aliqua fraude vel dolu
adhibere. quia fraus et dolus vi
medacii habent et hoc est calupnio
se se defendere. q. ad i. dr̄ q̄
multa sed leges humanas impunita
relinquntur q. sed divinu iudici
sunt peccata. sicut patet in simplici
fornicatione. quia lex humana
non exigit ab homine omnimodam virtu
tem que paucorum est et non pt
inveniri in tanta multitudine po
puli q̄tu lex humana sustinere
habet necesse. q. aut ad non ve
lit aliquis peccatu 9mittere ut morte
corporalem evadat cuius periculum
in causa sanguinis imminet reo est
p̄fessus atque q̄ omni terribilium
maxime terribile e mors ut dr̄
iii ethi. et io si reus in causa
sanguinis corrupat adversariu su
peccat quide inducendo eu ad
illicitu. non aut huic peccato lex
civilis adhibet penam et p
tanto licitu esse dicit. q. ad iii
dr̄ q̄ accusator si colludat cu
reo qui nocens est penam incurrit
ex quo patet q̄ peccat. unde
cu inducere aliquem ad peccandum sit
peccatum vel qualitercuq peti p̄ti
cipe esse. cu apls dicat dig
nos morte eos qui p̄ faciunt
9sentiunt manifestum est q̄ etia
cu reus peccat cu adversario
colludendo non tn sed leges hu
manas ponunt sibi penam 9pt
rationem ia dictam. q. ad iiii dr̄

q sapiens nō defendit se cal
umniose s3 prudenter. ¶
Adhuc sic p̄bat̄ q reo nō li
cerat iudiciū dat inde ɔ appe
llare. ut enim aplus ro. xiij. oīs
aīa potestatib; sublimiorib; sb
dita sit. s3 reus appellando recu
sat subici potestati superiori s
iudici q̄ ɔueniat ¶ Itē cuius est
condere ordinarie potestatē qua
ɔ̄re electionis. s3 sicut legit ij
q. vi. iudicibus quos ɔmunis ɔsensus
elegit nō licebat prouocare. q̄ mi
to minus licet appellare a iudicib;
ordinariis ¶ Itē illud q semel ē
licitū semper est licitū s3 nō est li
citū appellare post decem dies
naz trio sup eodē. ɔ vi. ɔ appe
llatio nō sit. s3 se licita ¶ Itē ɔ
est q paulus cesarē appellauit
Ut hr̄ actuū xxv. ¶ Ad q̄ dd q
duplici de causa ɔtingit aliquē
appellare Uno quidē mō ɔfide
ntia iuste cause. q iudeliq iniuste
audiri ɔtuetur et sic licitū est
appellare. h enim est prudenter
euadere. Unde ij. q. vi. di. Quis
oppressus libere sacerdotū si uoluerit
appellet iudicium. et a nullo prohi
beatur Alio mō aliqs appellat cā
afferende more. ne q̄ eū iusta se
ntentia ɔfferat. et h est calumpni
ose se defendere q est illicitū sic
dictū est. Fuit enim iniuria et
iudici cuius officium impeditur. et ad
ūsario suo cuius iustitia ɔpitu pe
rturbat. Et io sic di. ij. q. vi.
Si mō ɔuincendus est cuius est
iniusta appellō ɔuinciat ¶ Ad
i. ɔ dd q potestati inferiori
intm aliqs subici debz i ɔ̄tum or
dinē superioris seruat a quo si ex
orbitauit ei subici nō oportet
Unde si aliud iusserit ɔsul et ali

imperator. Ut ɔtinet ɔ glosa
ro. xiij. Si aut iudex iniuste
aliqd ɔtuat ɔtra adhuc reliquit ordi
nē superioris potestatis. s3 q̄ nō hāt
ad sibi iuste iudicandi ipotentē
Et io licitū est ei qui q̄ iniustiā
ɔtuat addmeturz superioris pote
statis recurrere. appellādo uel
ante sententiā ul post. et quia
nō ɔsumitur esse rectitudo ubi
fides nō est. io nō licet catho
lico ad infidelem iudicem appellare
ij. ij. q. vi. Catholicus q̄ causā
suā sive iustā sive iniustā ad iu
dicium alterius fidei iudicis prouocauerit
excommunicetur. nā et aplus argu
it eos qui iudicio ɔtendebant
aput infideles ¶ Ad iij. dd. q ex
ipso defectu ul negligentia prodit
q aliqs sua sponte se alterius iudicio
subiciat. De cuius iustitia nō cōfi
dat. leuis enim aīe esse uidetur eos
nō ɔmaneat ideo q approbauit
Et io rōnabili. denegatur sub
sidium appellationis a iudicib; arbi
trijs qui nō hnt potestatē ni
ex ɔsensu litigantium. Itē potes
tas iudicis ordinarii nō dependet
ex ɔsensu illius qui eius iudicio sb
ditur. s3 ex auctoritate regis et principis
qui eū instituit. Et io q̄ eius i
iustu ɔtuauē lex tribuit appella
tionis subsidium. ita q etiā si sit
sil ordinarius et arbitrius iudex
ht ab eo appellari. q uidetur ordi
naria ɔtrās occasio fuisse q ar
biter eligetur. nec debet adde
fectū imputari eius qui ɔsensit
eū sicut in arbitriū q princeps
iudicē ordinariū dedit ¶ Ad iiij.
dd. q equitas uniuscuiusqz ita subueni
ret pti q altera nō grauetur Et
io tempus x. decem dierum ɔcessit
ad appellandū q sufficiens est

tinuit ad deliberandum an ex-
pediat appellare. Si vero non es-
set determinatum tempus in quo ap-
pellare liceat, sed sententia iudicis re-
maneret in suspenso et ita quis
alium dampnaverit. Ideo autem non est con-
cessum ut reus appellet sta-
tim eodem quod non est probabile toci-
ens iudices circa iudicium dolare.
Ad .iiij. sic proceditur. Videtur quod liceat
condempnato ad mortem se de-
fendere si possit. Illud enim ad
quod natura inclinat semper est licitum
quasi existens de iure naturali, sed naturalis
inclinacio est ad resistendum corrumpen-
tibus non solum in hominibus et ani-
malibus sed eciam in insensibilibus re-
bus. Ergo licet reo condempnato resi-
stere si potest ne tradatur in mortem.
¶ Item sicut aliquis sententiam mortis
contra se latam subterfugit resistendo
ita eciam fugiendo, sed licitum esse
videtur quod aliquis se a morte per fugam li-
beret. ff. de iu. et iu. Lege Ut vim ab ho-
mine cognacionem habentis occidendi et
non iustificandi. Ergo eciam licitum est
resistere. ¶ Item Prover. xxiiij dici-
tur: Eos qui ducuntur ad mortem
et eos qui trahuntur ad interitum li-
berare ne cesses. Sed plus tene-
tur aliquis sibi quam alteri. Ergo licitum est quod
aliquis condempnatus se ipsum defendat
ne in mortem tradatur. ¶ Sed contra est
quod apostolus Ro. xiij. Qui pote-
stati resistit dei ordinacioni resi-
stit et ipsi sibi dampnacionem acqui-
rit. Sed condempnatus se defenden-
do potestati resistit quantum ad hoc quod
est divinitus instituta ad vindic-
tam malefactorum, laudem vero bo-
norum. Ergo peccat se defendendo.
¶ Respondeo dicendum quod aliquis dampnatur ad
mortem dupliciter: uno modo iuste et tunc
non licet condempnato se defendere.
Licitum est enim iudici eum resisten-
tem impugnare. Unde relinquitur
quod ex parte eius sit bellum iniustum.
Unde indubitanter peccat. Alio modo
condempnatur aliquis iniuste et tale
iudicium simile est violencie latro-
num. Ezech. xxij. Principes eius
in medio eius quasi lupi rapientes
predam ad effundendum sanguinem.
Et ideo sicut licet resistere latronibus
ita licet resistere in tali casu malis
principibus nisi forte propter scandalum
vitandum cum exinde aliqua gravis tur-
bacio timeretur. ¶ Ad primum ergo dicendum quod
ideo homini data est racio ut ea ad que
natura inclinat non passim sed secundum
ordinem exequatur. Et ideo non quelibet
defensio sui est licita, sed
solum que cum debito moderamine.
¶ Ad secundum dicendum quod nullus ita condempnatur
quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse
mortem paciatur. Et ideo non tenetur
facere id unde mors sequatur quod est
manere in loco unde ducatur ad mor-
tem. Tenetur tamen non resistere agenti
quin paciatur quod iustum est eum pati.
Sicut eciam si aliquis sit condempnatus
ut fame moriatur non peccat si
cibum sibi occulte ministratum sumat quia
non sumere esset se ipsum occidere. ¶
Ad iij dicendum quod per illud dictum sapientis
non inducitur aliquis ad liberandum
alium a morte contra ordinem iusticie. Un-
de nec se ipsum contra iusticiam resistendo
aliquis debet liberare a morte. ¶

Deinde considerandum est
de iniusticia pertinente
ad personam testis. Et
circa hoc queruntur iiij.
Primo utrum homo teneatur ad tes-
timonium ferendum. Secundo utrum duorum vel
trium testimonium sufficiat. Tercio
utrum aliquod testimonium repellatur absque

Item alia quod de iniustitia excipitur test in testificando.

eius culpa dicitur to uti phibere falsu testimoniu sit potius morte. Ad i. sic proceditur vi quod ho no teneatur ad testimoniu ferendu dicit enim Augus. i contra genesis quod abraha dicens de uxore sua soror mea est veritate celari voluit no mendaciu dici sed veritate celando aliquis a testificando abstinet ergo no tenetur aliquis ad testificandu. Preterea nullus tenetur fraudulenter agere sed prover. xi dicitur qui ambulat fraudulenter revelat archana qui aut fidelis est celat amici commissu ergo no tenetur ho semper ad testificandu presertim super hiis que sunt sibi in secreto ab amico commissa. Preterea clerici et sacerdotes maxime tenentur clerici et sacerdotes sed clericis et sacerdotibus prohibetur ferre testimoniu in causa sanguinis ergo testificari no est de necessitate salutis. Sed contra est quod Augus. dicit qui veritate occultat et qui prodit mendaciu uterque reus est ille quia prodesse no vult ille quia nocere desiderat. Respondeo dicendum quod in testimonio ferendo distinguendu est quia aliquando requiritur testimoniu alicuius aliquando no requiritur. Si requiritur testimoniu alicuius subditi auctoritate superioris cui in hiis que ad iustitiam pertinent obedire tenetur no est dubiu quin teneatur testimoniu ferre in hiis in quibus secundum ordinem iuris testimoniu ab eo exigitur. Puta in manifestis et in hiis de quibus infamia precessit. Si aut exigatur ab eo testimoniu in aliis puta in occultis et de quibus infamia no precessit no tenetur ad testificandu. Si vero requiratur eius testimoniu no auctoritate superioris cui obedire tenetur tunc distinguendu est

quia si testimoniu requiratur ad liberandu hominem vel ab iniusta morte seu pena quacumque vel a falsa infamia vel ab iniquo dapno tunc tenetur ho ad testificandu et si eius testimoniu non requiratur tenetur facere quod in se est ut veritate denunciet alicui qui ad hoc possit prodesse dicitur enim in ps. eripite pauperem et egenum de manu peccatoris liberate. Et prover. xxiiii. Erue eos qui ducuntur ad morte. Et ro. i. dicitur digni sunt morte no solu qui faciunt sed et qui consentiunt facientibus ubi dicit glosa consentire est tacere cum possis redarguere. Super hiis vero que pertinent ad condempnatione alicuius no tenetur aliquis ferre testimoniu nisi cum a superiori compellitur secundum ordinem iuris. Quia si circa hoc veritas occultatur nulli ex hoc speciale dapnu nascitur. Vel si immineat periculum accusatori no est curandu quia ipse se mihi periculum sponte ingessit. Alia aut ratio est de reo qui periculu imminet eo invito. Ad i. ergo dicendum quod Augus. loquitur de occultatione veritatis in casu illo quando aliquis no compellitur superioris auctoritate veritate pandere et quando occultatio veritatis nulli specialiter est dapnosa. Ad ii. dicendum quod de illis que homini sunt commissa in secreto per confessione nullo modo debet testimoniu ferre. Quia huiusmodi no scit ut homo sed tamquam dei minister et maius est vinculum sacramenti quolibet hominis precepto. Circa ea vero que aliter homini sub secreto committuntur distinguendu est. Quandoque enim sunt talia que statim cum ad notitiam hominis venerint homo ea manifestare tenetur. Puta si pertinent ad corruptionem

multitudo spiritualium vel corporalium vel ignem dispensare aliorum personarum vel si quid aliud est huiusmodi quod ex speciali tenetur vel testificando vel denunciando et quia hec debitum obligacionis non potest per se sciri quamvis sciat quia michi frangeret fidem quam alteri debet quia non sunt talia que quis prodere non tenetur. Unde potest obligari ex hoc quod sibi sub secreto committitur et tunc nullo modo tenetur ea prodere eciam ex precepto superioris quia servare fidem est de iure naturali nichil autem potest precipi homini quod est contra id quod est de iure naturali. Queritur Ad iii dicendum quod operari vel cooperari ad corrupcionem hominis non competit ministris altaris. Ut supra dictum est et ideo secundum iura ordines compelli non possunt ad ferendum testimonium in causa sanguinis.

Ad iiii sic proceditur videtur quod non sufficiat duorum vel trium testimonium. Iudicium enim certitudinem requirit sed non habetur certitudo veritatis per dictum duorum testium. Legitur enim iii Regum xxi quod nabath ad dictum duorum testium falso condempnatus est. Ergo duorum vel trium testimonium non sufficit. Queritur Preterea testimonium ad hoc quod sit credibile debet esse concors sed plerumque duorum vel trium testimonium in aliquo discordat ergo non est efficax ad veritatem in iudicio probanda. Queritur Preterea ii q. v. dicitur Presul non dampnetur nisi in septuaginta duobus testibus. Presbiter autem cardinalis nisi in xliiii testibus non deponatur. Diaconus cardinalis urbis rome nisi in xxviii testibus non condempnatur. Subdiaconus acolitus exorcista lector hostiarius nisi in vii testibus non condempnabitur sed magis est periculosum peccatum eius qui in maiori dignitate constitutus est et ita minus est tollerandum ergo nec in condempnacione aliorum sufficit duorum vel trium testimonium. Queritur Sed contra est quod dicitur Deut. xvii In ore duorum vel trium testium peribit qui interficietur. Et infra xix. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Queritur Respondeo dicendum quod secundum philosophum in i ethicorum certitudo non est similiter querenda in omni materia. In actibus enim humanis super quibus constituuntur iudicia et exiguntur testimonia non potest haberi certitudo demonstrativa eo quod sunt circa contingencia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo que ut in pluribus veritatem attingat et si in paucioribus a veritate deficiat. Est autem probabile quod magis veritatem contineat dictum multorum quam dictum unius. Et ideo cum reus sit unus qui negat sed multi testes asserunt idem cum actore rationabiliter institutum est iure divino et humano quod dicto testium stetur. Omnis autem multitudo in tribus comprehenditur scilicet principio medio et fine. Unde secundum philosophum in i° de celo omne et totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituit assercio cum duo testes conveniunt cum actore. Et ideo requiritur binarius testium vel ad maiorem certitudinem ut sit ternarius qui est multitudo perfecta in ipsis testibus. Unde et Eccl. iiii dicitur funiculus triplex difficile rumpitur. Augustinus autem super illud Ioh. viii Duorum hominum testimonium verum est dicit quod in hoc est trinitas secundum misterium commendata in qua est perpetua firmitas veritatis. Queritur Ad i ergo dicendum quod quantacumque multitudo testium determinaretur posset testimonium esse iniquum Cum scriptum sit Exodi

¶

xxviij Nec sequitur turba ad faciend
malu nec tn quia non potest in talibz
infallibilis certitudo haberi Debz neq
ligi certitudo que probabilit haberi potest
per duos ut tres testes ut dictu
est ¶ Ad ij dicendum quod discordia testi
in aliquibus principalibz circumstancijs
que variant substanc facti Puta in tpe
ut loco ut in psonis de quibus pri
cipalit agitur aufert efficacia testi
moy quia si discordat in talibz vid
entur singulares esse in suis tes
tionijs et de diuersis factis loqui
Puta si unus dicat hic factu esse
tali tpe ut loco Alius alio tpe
ut loco non videntur de eode facto
loqui ut cu preiudicat de testimonio
si unus dicat se non recordari
et alius asserat determinatu tpus
ut locu Et si in talibz oio discor
daunt testes actoris et rei si sit
equales numero et pares dignitate
statutum est quod fauor debet esse
iudex ad absoluendum quam ad conde
pnandu nisi forte causa sit fauorabi
libus sicut est in libertate et huius
Si vero testes eiusde partis dissen
serit debet iudex ex motu sui
animi pensare cui parti sit standu ut
ex numero testium ut ex dignitate eorum
ut ex fauorabilitate cause ut ex qualitate
condicione negocij et dictorum multo
aut magis testimonium unius repellitur
si sibi ipsi dissideat interrogatus
de causa et scia non aut si dissideat
interrogatus de opinione et fama
quia potest secundum diuersa visa et audita di
uersimode motus esse ad respo
dendu Si vero sit discordia te
stium in aliquibus circumstancijs non
principalibz ad substanc facti Puta
si tempus fuit nubilosum ut serenu
Et si domus fuit picta aut non
ut aliquid huius tales discordia

non preiudicat testimonio quia homines
non consueuerunt circa talia multu so
licitari Quin sicut memoria e
labitur quinymo aliqua discord
ia in talibus facit testimonium c
dibilius Ut Crisostomus dicit super Matheum quia
si omnibz concordaret etiam in mini
mis viderentur ex condicto eunde
sermonem proferre quod tn prudencie
iudicis relinquitur discernendum
¶ Ad iij dicendum quod illud locu habet sp
cialit in episcopis presbiteris dyaconibz
et clericis ecclie romane propter eorum
dignitatem Et hic triplici racione
Primo quidem quia in eorum tales instituti
debent quorum sanctitati plus creda
quam multis testibus Secundo quia homines
qui habent de aliqus iudicare sepe
propter iusticiam multos aduersarios
habent Unde non est passim cre
dendu testibus contra eos nisi magna
multitudo conueniat Tercio quia ex
condempnacione alicuius eorum derogaretur
in oppinione hominum dignitati illius ecclie
et auctoritati quod est periculosius quam in eorum
tollerare aliquem peccatorem nisi valde pu
blicum esset et manifestum de quo g
ue scandalu oriretur ¶

Ad iiij sit dicendum quod aliquis
testimonium non sit repellendum
nisi propter culpam quibusdam cum pe
na infligitur ut ad testimonium non ad
mittantur Sicut patet in ijs qui
infamia notantur Sed pena non est
inferenda nisi pro culpa Ergo videtur quod nullius
testimonium debeat repelli nisi propter
culpam Sed contra Aequalibz presu
mendu est bonum nisi appareat contra
Sed ad bonitatem hominis pertinet quod ue
ru testimonium dicat Ergo cum non
possit constare de contrario nisi propter aliquam
culpam videtur quod nullus testimonium
debeat repelli nisi propter aliquam culpam
¶ Sed contra Idea quod fuit de uanitate

salutis nullus redditur non ydoneus nisi propter peccatum. Sed testificari in veritate est de necessitate salutis ut supra dictum est. Ergo nullus debet excludi a testificando nisi propter culpam. ¶ Sed contra est quod gregorius dicit et habetur ij. q. i. quia a servis suis accusatus est quod procedendum est quod minime debuerint audiri. ¶ Respondeo dicendum quod testimonium sicut dictum est non habet infallibilem certitudinem sed probabilem. Et ideo quicquid est quod probabilitatem afferat in contrarium reddit testimonium inefficax. Redditur autem probabile quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus quandoque quidem propter culpam sicut infideles infames. Item illi qui publico crimine rei sunt qui nec accusare possunt. Quandoque autem absque culpa. Et hoc vel ex defectu rationis sicut patet in pueris amentibus et mulieribus. Vel ex affectu sicut patet de inimicis et de personis coniunctis et domesticis. Vel etiam ex exteriori condicione sicut sunt pauperes servi et illi quibus imperari potest de quibus probabile est quod facile possint induci ad testimonium ferendum contra veritatem. Et sic patet quod testimonium alicuius repellitur et propter culpam et absque culpa. ¶ Ad primum ergo dicendum quod repellere aliquem a testimonio magis pertinet ad cautelam falsi testimonij vitandi quam ad penam. Unde ratio non sequitur. ¶ Ad ij dicendum quod de quolibet presumendum est bonum nisi appareat contrarium dummodo non vergat in periculum alterius. Quia tunc est adhibenda cautela ut non de facili unicuique credatur secundum illud i. iohannis iiij. Nolite credere omni spiritui.

¶ Ad iij dicendum quod testificari est de necessitate salutis supposita testis ydoneitate et ordine iuris. Unde nichil prohibet aliquos excludi a testimonio ferendo si non reputetur ydoneus secundum iura.

Ad iiij sic proceditur. Videtur quod falsum testimonium non sit semper peccatum mortale. Contingit enim aliquem falsum testimonium ferre ex ignorantia facti. Sed talis ignorantia excusat a peccato mortali. Ergo testimonium falsum non est semper peccatum mortale. ¶ Praeterea mendacium quod alicui prodest et nulli nocet est officiosum quod non est peccatum mortale. Sed quandoque in falso testimonio est tale mendacium puta cum aliquis falsum testimonium perhibet ut aliquem a morte liberet vel ab iniusta sententia que intentatur per alios falsos testes vel per iudicis perversitatem. Ergo tale falsum testimonium non est peccatum mortale. ¶ Praeterea iuramentum a teste requiritur ut timeat peccare mortaliter deierando. Hoc autem non esset necessarium si ipsum falsum testimonium esset peccatum mortale. Ergo falsum testimonium non semper est peccatum mortale. Sed contra est quod dicitur proverbiorum xix. Falsus testis non erit impunitus. ¶ Respondeo dicendum quod falsum testimonium habet triplicem deformitatem. Uno modo ex periurio quia testes non admittuntur nisi iurati et ex hoc semper est peccatum mortale. Alio modo ex violatione iusticie et hoc modo est peccatum mortale in suo genere sicut et quelibet iniusticia. Et ideo in precepto decalogi sub hac forma interdicitur falsum testimonium cum dicitur exodi xx. Non loquaris contra

·q· lxxi

Item alia que d' iniusticia q fit in iudicio ex parte aduocatoru

cxvmu tum falsu testimonium
no cm qt aliq fiunt qui cu
abiuracia facienda impedire · Et
solu ei qui sua iusticia tollit · 3ʷ
contra falsitate · Et q omne men
dacium est peccatu · et ex hoc no lz
falsu testimo q Et sit peccatu
mortale ¶ Ad i q° dd' q intas
tionis ferendo no debz hic ptto
asserere q sciens id dequo certus
no est · Et dubiu debet subdubio
pferre · et id dequo certus est pt
to asserere · Et quia qnqz ex labi
litate huiane memorie q repu
tat se hoc qnqz certum esse de eo
q falsu est · Si ad cu debita sol
licitudie recogitans estimet se
certu esse de hoc q flm est no
peccat mortalit' hi asserens · q
no dicat falsu testimo · Prt et ex
intencione · Et pendens q id q
intendit ¶ Ad ij dd' q iniustu iu
dicium iudicium no est · et io ex iu
dicio falsu testimo in iniusto iu
dicio platu ad iusticia impe
diendam no h3 racoz peti mor
talis · Et solu ex iuramento violato
¶ Ad iij dd' q hebrei magis ine
abhorrent pctm que fuit q diu
q grauissima int q est periuriu
no aut ita abhorrent pctm que
fuit q pximu et io admaiore
certitudine testiou requiritur te
stis iuramentum ¶

Deinde considerandu est de iniusticia q fit in iudicio ex parte aduo catoru · Et circa hoc queru ntur · Primo utz aduo
catus teneatur pstare patrocini
um causa pauperu · 2° utz aliqs de
beat ab officio aduocati · 3°
utz aduocatus peccet iniustam cam

defendendo · 4° utz peccet
pecuniam accipiendo psuo patro
·
Ad i sic procedit vid' q aduo
catus teneatur patrociniu
prestare cause pauperu · Ex' em
cxo · xxiij · Si uideris asinum
odient te iacere sub onere no pt
sibis · Et sublenabis cu eo · Et no
minus periculu iminet paupi si
eius causa contra iusticiam opprimat
quam si eius asinus iaceat sub onere
q° aduocatus tenet pstare pa
trociniu cause pauperu ¶ Pret' gre
goius dt in quada omelia habens
intellectu curet omnino ne taceat
habens rerum affluencia caueat
no torpescat habens artem qua re
git usu illius cu pxio participet
habens loquendi locu aput diuitem
contra pauperibus intercedat · talenti enim
noie cuilz reputabitur q uel
minimum accepit · Et talentu comis
su no abscondere · Et fideliter
dispensare quilz tenet q pa
tet ex pena serui abscondentis
talentu Math xxv · q° aduocatus
tenet pro pauperibus loqui ¶ Pret' pre
ceptu de operibus misericordie adimple
dis cu sit affirmatiuum obligat
pro loco et tpe q maxime in nce
Sz tpe necitatis vid' esse qn alicu
ius pauperis causa opprimit · q° in tali
casu vid' q aduocatus teneat
pauperibus patrociniu pstare ¶ Sz
q no minor neccitas est indige
re cibo quam indigere aduocato
Sz ille qui ht potestate cibandi
no sp tenet paupe cibare · q°
nec aduocatus sp tenet cause pa
uperu patrociniu pstare ¶ Resp' dd'
q cu pstare patrociniu cause
pauperu ad opus mie pertineat
idem est q° hic dd' q° et sup'